

Gyűjtő: MIKE GYÖRGYI
 Gyűjtés ideje: 1963 aug. - 1964 febr.

TART.: A nántás - réti növénye Lábod
 körzetében

27 lap + 3 DB Fotó + 14 DB RAJZ MELLÉKLET

Földrajzi mutató: LÁBOD

Szakmutató: VIII/a, XXVIII.

Írásgyűjtő

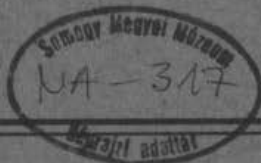
MSZ 5617

PAPIRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

Leltározás
 A tervezet az egyrészlet 821-cs tételről

V/16 / 10/a

13

MSZ 5606
360-40

MIRPILBONAI MŰTŐMŰ
KÖZÖSSÉG
Tápláskút - Somogy Megye

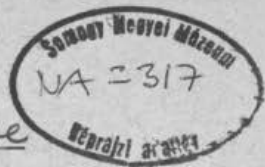
A szántás-vetés szokás
Lábod községben (Somogy
megye, nagyatádi járás).

Gyűjtő: Mike György
ált. isk. tanár.

Lábod, Kossuth u. 80.

Fogyasztói ár:
Ft 3.20

A szántás - vetés szokásai

Lábod község
Somogy megye
Magyarbáti járás

Gyűjtő: Mike György
ált. isk. tanár.

Idő: 1963. aug. - 1964. febr.

Adatlövölék

Iger Ferenc	70 éves	tsz-tag	Lábod, Kossuth u. 10.
Cimbalamos József Sándor	70 "	ny. tsz-tag	Lábod, Kossuth u. 109.
Gergő József	61 "	tsz-tag	Lábod, Kossuth u. 61.
Gergőné Szennai Emma	58 "	házt.	" " "
Ilustos József	86 "	öregselgi ny.	Lábod, Kossuth u. 49.
Jörök István	63 "	tsz-tag	Lábod, Kossuth u. 151.
Fodor János	78 "	ny. tsz-tag	Lábod, Flosszúfalvi u. 118. (régén Rinyahosszúfalvi)
Foglos István	50 "	tsz-tag	Lábod, Kossuth u. 13.
Pereg György	69 "	házt.	Lábod, Deák u. 22.
Balaskó Imréné	50 "	tsz-tag	Lábod, Deák u. 30.
Schneider Andrásné	54 "	házt.	Lábod, Flosszúfalvi u. 130.

I. Határhasználat. A nyomós, forduló gazd.

1. Nyomás, forgó. - A nyomás sőt nem használták. A szántó föld régen a következő részekre volt osztva:

Kukoricásmező: krumpli, kukorica, lóher; tavasi növények.

Gabonásmező: búza, rozs, árpa, zab: őszi mő.

Párag: egy-két évig pihentették azt a területet.

"Páeresztették a disznófókat, marhafókat, aztán azok összeturkáltak. A következő évbe háromszor fászentelték.

Ott igen jó búza termött."

Hendőrföd: a temető melletti fölősfödek.

A bácsi gyermekedje előtti időben megvolt a mégis forduló. A kutak bizonyítják, hogy kint legettettek (Kéneritő, Borlut, Fácányos, Nyíri kut, Bálkut). A kutak most is megvannak, beton kút-kárával felújítva. (Iger)

Hosszúfaluban kint másképp volt. Ez Rinyahosszúfalun néven külön község volt, bár csak a Rinya patak választja el Rábadtól. Szinte ősze is épültek. Mégis sok dolog van ott másépp, mint a régi Rábadon. Ma Hosszúfalu is Rábad egy része. Fodor János szerint ott a következő volt a helyzet:

1. forgó: Gabonásforgó: Kestőc, Fehertő.

2. " Kukoricásforgó: kukorica, lóher, takarmány. Cserfák, Eridiő.

3. Förge: Zabosförgő: Ökörtő, Cserény.

4. " Párag, ugar: Csikóskert.

1/a. Ezt a szót: nyomás, nem használják. Fodor és Jóth Sándor nem is ismeri a szót. Iger hallotta már, de azt hiszem, hogy agronómus-fiktól. Úgy magyarázta jelentését: A különböző dűlőbe nem lehetett keverni minden veteményt. Nyomást gyakoroltak a gazdákra, hogy melyik dűlőbe mit vessenek. - Azért gondolom, hogy ez a magyarázat a fiatalabbak, tanultabbak hatása lehet, mert ugyanezt mondta a 45 éves Kötői Sándor is, aki brigádvezető.

2. Ugar, tár, gyakrabban párag. - Annak a földterületnek a neve, amelyet régen betakarítás után egy évig pihentettek. Iger szerint: kukorica után. Ilyen a sorrend: gabona, kukorica, ugar.

Jóth páragnak ismeri: "A páragon megnyótt az ugar."

"A párag kinyaraszodott." (Gergőné)

2/a. A páragot legeltetésre használták.

"Amikor learaszuk a gabonát, ráhajtjuk a páragra a disznót."

"Möktörkötik a földet, a fergéket hisztették."

Jekete ugar: a felszántott ugar.

Zöld " : a frissebb "

A takarmányt kukoricaförgőben vetették (Fodor.)

2/b. Ugarol. - Iger úgy értelmeste, hogy a területet ugarnak használták. "Egy évig ugarították azt azt a táblát."

Nem igen használták, mivel az ugar szót sem.

3. Párag (Mint Ugar). (2.) Inkább ez utóbbi elnevezés ismeretes. "A páragon jó gabona terem."

3/a. A párag olyan terület, amelybe nem vetettek semmit, hanem pihentették. Műveletlen föld értelemben is ismerik.

"Még nekünk is volt páraföldünk."

"Öj, de jó gabona ez! De tudod-e, miért?"

Párag volt ez!"

"Ez mielőszünhetőt talán 900-ba vagy 905-be. Eze az előtt előtt a szenteskút nem maradt nem léténi!" (Tóth)

Iger szerint a 14-es háború előtti időkben.

Gergely szerint a 14-es háború után.

3/b. Földrajzi neveken nem szerepel.

3/c. Páraföld: előző, elő kasszák.

Páraföld.

Páragossabb: szárazabb rét. "A mi rétenk, ez a nyugatos rész sokkal páragossabb, mind a túlsó soriaké." (Tóth)

4. Taró. - A bura, rozs, árpa learatása után maradt földterület neve.

"Aratás után a tarót kibuktatták ekével, azután mőkeverték, de haramacot szántásba vetőre szántották, azután kézzel évetették."

4/a. "Legyetették. Még nemrég is répittek a disznók. Azt mondta a régi ember: Jón jó a földnek, mert a pörögét kitergja a földön a disznó." Kibuktatták össze, gabonahordás után. Hatalguttak ára, aki kibuktatta, mert a disznók nem tettek ott legéni."

"Hány éve lehetett annak má? Még a huszas évekbe!"

- 4/b. Gabonahordás után.
 „Majd a tőrora kimönnék a betakarulás után.”
 (Az eljárásnak és az időpontnak nincs neve, nem is ismerik.)
5. Rét. - Annak a földterületek a neve, amit arra használnak, hogy szénát kaszáljunk rajta a jösség számára.
 „Emögöök a kitarcki rétre fíjet kaszáni.”
 „Vótak a földek végibe lapok. Azokon sörkefi termött, olyan alacsony, vörös fü. ~~Am~~ 4 mi rétenket úgy monduk: házisét.”
- 5/a. Kijárt a jösség a rétre. Még most is.
 „Am má november hónapba vótam! A házisétre addig nem gyött rá a cordés, míg a küő réteket lé nem legetette.”
- 5/b. Lékötés: amikor megtiltották a réteken a jösség legettetését. „Léköt a cordés.”
 „Hész össze, amíg az idő engedte, addig legettek. Ha a sok eső miatt nagyon fölért, előbb is. Míg a derek be nem átak.” (Jger)
 „Amikor lécsött a kv.” (Fodor)
Kihajtás: sarognakasszás után. „Rámönnék a rétre a marhák, amikor mindenki behozta a réntjét.” (Jger)
 Fodor főszabadítás + nek nevezte.
- 5/c. „Fialmas” - földrejsi név nincs.
 „Eost nem vötték jedzőkőnt jedzőkőmbe annak idején.” (Tóth)

6. Legelő. - Annak a földterületnek a neve, ahol a jó-
szágot legeltették.

"Kihajtottuk a pógáresdőre a legelőre."

"A kihajtás mindig matyéntőlön volt, akármikorra
esött. Pedig volt ám, amikor nem tultak még akkor
kihajtani. Akkor a csordásnak annyi éty tojást
attak mindön házná, ahány kijáró állat volt.
A tojásokat a kapu mellett úgy quították, hogy
az állatok is úgy quújjanak a kövérséktü. De
én nem attam ám rá. Ez csak olyan babonáság!"

6/a. Amióta emlékeznek, csak erdős rész volt a legelő.
Pógáresdő: ez volt a neve s még ma is ^{ott van a legelő.} ez.

"Abba az időbe még a máshák is kimöntek a
tárába, mer olyan ~~gombos~~ gombos fü szokott ott
lönni, azt nagyon szerették. Móg a csutafődre
is kimöntek."

"Mikor sok mák volt, a disznók kinn voltak
a legelőn, ott volt nekik állás."

Földrajzi nevek: Simójárás, Csordajárás, Delelő.

Van egy gyermekjáték is, amit gyermekkoromban
még sokat játszottunk: "Slajeron a csordás két

ágra!" Az utolsó pár előre fuss! - változata.

^{Itig} nékány éve találkoztam vele. ^{Ukudanyu ma is ismerik.}

Párosával egymás mögött sorakoznak. Egy elől
egyedül áll hátul nekik, taprol és kiáltja: Slajeron
a csordás 2 ágra! Az utolsó pár előre fut, és igyek-
szik a kiáltót kikerülve kezét fogni. A kiáltó
pedig igyekszik valamilyiket elfogni. Amelyik
páratlanul marad, az lesz a fogó.

6/b. Páskom. - Nem ismerik.

6/c. -

7. Janórok. -

8. Pongolát. -

9. Jag. - A szántóföld egy része. Nagyrésze külön-
böző lehet. Azt jelenti, hogy egy helyen nagyobb
darab, több hold földje van valakinek. Az egész
gazdaság egy tagja.

Éty tagba vót neki öt hold föggye."

9/a. Földrajzi neveken nem szerepel.

10. Telek. - Csak házhelyre, belvörségre használják.

Pözt. személyraggal: telke. ♀

Inkább a belvörség szót használják: "Ojan
szép bérőség nem vót a faluba."

A telek szót szántóföldre csak hivatalos érte-
lemben, a hivatalos elnevezésből eltanulva
használják. "Ihe éhalszozott valaki, min-
dig a telekkömbe köllött mögnézni." (Fodor)

10/a. Földrajzi neveken nem szerepel.

11. Kert. - Bekertített területet jelent, ahol kerti ve-
teményeket termelnek.

"Slozok káposztát a kerbi."

"Mönnny ki a kerbe!"

Haritést is jelent. "Bekertütem égyg részt."

"Itt az én fundusom. Jó vót véve. Haritász (600)
négyzögöl udvar, haritász négyzögöl kert, a
többi rét. El is vót kertőve, ijen haritott töltőfa-

károkká (töfa - így is mondják). (Fodor)
"Az uccakerestőre terőzgettem az dögiruhát."

11/a. Papkert: a papé volt.

Herwig. (Kestveg) } a kertek alja.
Kestallai dülő.

Olajoskert: jelentését nem ismerik.

Vadászkert: bekerített terület volt a vadak számára. A vad beemelhetett, de ki nem tudott jönni. (A grófé volt, az 1890-es évek)

Csikóskert: ott legeltek a csikók (Hosszúfaluban).

Kendőföd: a temetőre dül. „150-200-300 kadrát mentek mindönkinél.”

11/b. Intásrét: előbb erdő volt.

A kert szántóföldet nem jelentett, csak bekerített területet.

12. Dülő. - A határnak az a része, amely két, többé-kevésbé párhuzamos út vagy mesznye közt terül el.

(Lásd is: Gyikineőstör)
Terület: „Gyikineőstör dülőbe van a főgögye.”

Egy terület fekvését meghatározó szó: „Hiserdőre dülő föld.”

Méltékegyrészként is használják: „Égy dülőfödmyre mentem utána.” (200-300 m.) Iger.

„A rövidebb dülőbe szélesebbet mentek.

En itypárat mögmertem. Van ~~ket~~ kéccázötfen méterös is.” (Jóth)

„Mindámlak van égy dülő, amibe vót még háromszázötfen öl is.” (Fodor: Hosszúfalu)

„Hosszúfalu.”

12/a. Dülönt. - A szántóföldek között, ill. a dülők végében vezető kövezet, keskeny sekényt.

"A dülöntön mint az ember, asztán balra test le, mer balfele dülöd a főggye."

13. Mező. - Az a földterület, ahol a parasztek dolgoznak.

Csak a szántóterületet jelenti.

"Kímérik a mezőre." Használják - be raggal is, de ritkábban.

"A mezőn vátá?" Így is használják: "A mezőbe vátam."

"Az öregek így mondták: Há még? Ludaktába."

(Ludak tava = Ludaktó, Ludaktói dülő; de - be raggal: Ludaktába.)

Ugyanígy: Farkastó - Farkastába.)

13/a. Föd.

Státá, mező: "All a víz a födekön."

Birtok: "Farkastába van a főggye."

A tartalmazó termény: "A kendőrföd messze van."

Jalaj: "Fő főggye van ennek a birtoknak!"

Világ: "Ez a hitfény ember a föld terhe (föt terhe)!"

13/b. Tag. - Egy-egy gazda összefüggő birtokát vagy birtokrészt jelenti. Kinek mekkora földje volt abban a dülőben. Csak egy gazdaé!

"Éty tagba van az egész földünk."

Telek. L. 10. pont.

14. Ítás. - Az endőrtásból származó terület neve.

Ítás: ha gyökerestül vágják.

Vágás: a tülke bennmarad és kiszárad.

Társas: "fötrint van leivága."

Ritkítás: csak a veszendőjét vágják ki.

} munka-
folyamat.

5. Mögge. - Az a keskeny (körtön) földvár, amely a gazda földjét a szomszédétól elválasztja.
"A mögge saját földre volt kiszakítva."

5k. Szörös mögge: kigazosodott.

"Na, az nálunk nem volt, mied Lábodon!"

Az öreg Ruzsi igen tutta őket kárfáni: A lábodiai hitfegyembörök, met pörögget termének!
(Fodor: Flosszifalu.)

5/b. Pirtokhatár - jelek.

Cüjek: fából volt, kihégyezték. Kb. 1 arasznyi része látszik ki a földből.

Van Lábodon egy Cüjek Jóth Sándor nevű paraszt. Még az öregapját nevezték el így (sok volt a Jóth Sándor), mert "körpös volt, mint a cüjek". Ennek a mainak szokták mondani tréfából: "Nos Aná cüjek hejött cölömp lészó!"

Homp: kb. 30 cm magas földhányás.

"Mind a gomba szét néki. A hangyák (néha hangyfálok) leginkább ott szeretnek lönni."

"Van egy hátmashatárhomp a simonyi rezula végén. Két méter hosszú, két méter átméretű. Három homp egymás mellett. Még möglaccanak!" (Fodor)

Árok: 150 cm mély és széles.

"Améne é volt árkóva a határ, a hompok az árok két oldalán voltak."

Bitófa: 3 m magas, kifaragott mélyszögletes jelzőfa,
de má' kirogyott régen." (Todor, Hosszúfalu.)
Lábodon is emlékeznek ilyenre.

Előfa: "A Borkuti dűlőbe vót ity tőfa, éppik fele
Lábod, a másik Korpád vót." (Jóth)

15/c. Mesopengésés, határjárás, határkerülés.
Nem ismerik. - Coupan hivatalos személyek
ellenőrzés eljából rohták körüljárni a
határt, hogy meggyőződjenek a munkák
állásáról.

"A határkerülés a rossz dőga."

16. Határújrászta's. - Nem ismerik.
"Ez maratt ~~fiu~~ fira - fira. Ném hallot-
tam még az edősapómtu se. (Jóth)
"Más mész ném vót, mind az óembé fő-
deket lé köllött anni a Mándy usarág-
nak." (Todor)

Régimérett mére": 1600 kadrát.

Újmérett " 1200 "

Fölösfödek a temetőnél: akinek hiányzott a
mennyeiszből, az kapott belöle^{az} úrbérende-
zéskor (kenderföld lett).

16/a. Földrajzi neveken mics emléke.
Szplárosz a földről, vagyonról, birtokról.

16/b. Kap áll a szája, mint akinek nem jutott
kenderföld.

Nincs talpalatnyi földje se.

Földhözragadt szegény ember.

A jó kedv többet ér, mint a gazdagság.

Szegény bizik, gazdag hizik.

1/2 körme után el a paraszt.

Széles az aortál, keskeny (kösköny) az aortosz,
vékony a vascső.

Jobb a száraz kenyér békével, mint a
hízott botjú porlekedéssel.

Rendben (röndön) van a rándija. (Rendben
van az ügy, a dolga)

17. Fekete föld. Lábodon kevés: Csökhegyi, Farkas-
tai dűlő.

"Bácskába ottan fekete földek voltak, mind
a kötényöm." (Tóth)

Hosszifalu: "Nyulakba. Még is repedőz szá-
rasság esetén. Ha szárazság van, akkor se
szeret belemenni az éke, de ha vizes, akkor
is kidagad belülről. Ellenbe természetesen
jó, ha az idő kedvező." (Fodor)

17/a. Sárga agyag: "Működésed, repedőzik. Essőbe
kenődik."

Sárga agyag: bizatermő. Nyárossi, Kécskői
dűlő.

Vörös agyag: "A domptetőhöz éty sár, Csatto-
gott benn a kapa."

17/b. Homokos: a határ 3/4 része: burgonya, rozs, szőlő

Fekete homok: Kenderföldök a temető felől. Ab-
ba jó kumpi van."

Farkasói dűlő.

Sárga homok: építkezésnél. Pálincskaházi dűlő

Vörös homok: "Hétárok között vörös homokos.
En emlékszek, mikor kiqallott
és égött." (Jóth)

Jözege talaj. Edesapám, Mike buse is
látta.

Élő homok: "Pöggiserdő. Kőművesök né-
zik, mind a lisztet a mórát."

Futóhomok: a "grófi föld"-ben. A gróf adta
a papnak, tanítónak, jegyzőnek.
"Kjmerött föld. Fizörkét hód a pa-
pé, hat hód a tanítóé még a
jedzőé."

17/c. Lápi föld: "Kéncitóné vót éppé rész opu röppe-
dős, hogy nem löhdött átlábáni, anig
ki nem szaratt."

17/d. Szikes: minos.

17/e. Telebényös: esdei, sok korbáddikkal.

17/f. Sorény: minos trágyázva, erőthen, gondozat-
lan.

17/g. Követ v. szivos: jól trágyázott.

17/h. Hűdez: lapos, szikes, agagos.

17/i. Vadföld: a termőtalaj alatt levő réteg.
"Ha méjjen szántanak, föggün a vad-
föld."

17/j. Élő föld: termőföld.

17/k. Hött föld: a vadföld. "Kéim jó a földet mellen
mikor szántani, mer fökerül a hött föld,
asztán minos termés."

17/b. Fövenyös: vízhozaldék.

"A víz odahorgya. Kiöntött a halastó, mögöttötte fövennye a rétet." (Jger)

Pozsván: ingovány.

"A berökebe belesíjged a marha a pozsvánba."

Lapos: "A labba vettek káposztát."

(Lapi Pap: aki a lapban lakik.)

18. Hód: kataszteri: 1600 kadrát,
kiskód v. magyar hód: 1200 kadrát.

18/a. Höblös: terület megjelölésére nem ismerik.

Egáltalán ezekről a régi mértékekről igen zavaros fogalmak vannak. Igen kéveset sikerült megtudnom, s úgy érzem, ezek sem pontos adatok.

Úgy gondolom, egy höblös az a terület, amelyről egy köből gabonát takarítottak be. Hogy ez mennyi, nem tudják. Csupán ennyit mondott Gergő Józsa bácsi: "~~1600~~ Ezörhaccz kadrát földön 24 köb termött."

Ezerint egy höblös 66,66 négyzögöl.

18/b. Lánc. - "Hétzör öl. Nem vót lábodon. Bácskába (vtt vótem a lábom alatt tízönnégybe) láncba beszétek. Amit a hétön át dögsztaunk, azt varásmap (régén vésármap) röggé a paraszdgardává főmértük láncá." (Fóth)

18/c. Vékás. 1600 négyzögölon 50 véka.

Ezerint 32 négyzögöl egy véka.

18/d. Egész hē szekszio: 24 kishód (egyesek szerint kat. h.)

18/e. Jé hē szekszio: 12 "

Jestá ($\frac{1}{4}$) " 6 "

Gktá ($\frac{1}{8}$) " 3 "

18/f. Höbö: "Aovā ménték a gabonát. Fálru vót, mind éty favödör, csak nagyobb. Ötfehat liter fest bele."

Pozsonyi höbö: 56 l.

Magyar " 50 l.

Fölöntö: 4 fölöntö = 1 méro

Magyar: 14 l. "A pasztorok azkő szötték a gabonát."

Pozsonyi: 16 l. "A pap mög azkő szötte."

Szólás: Vannak egy fölöntövel. (Sokan vannak.)

Méro: magyar: 50 l. Leesapva 50 kg.
pozsonyi: 56 l.

(Nem egyeznek az összefüggések.)

Fertál: az akó fertála.

Akó: 56 l. (Ez kb. egyezik a valósággal: béni akó: 56, 589 l. Katona-Dönötör: Magyar bank, borvidékek.)

Ezzelint egy fertál 14 l.

Véka: 25 kg. "Az oroszok a fejükön vitték benne az ebédöt a mezőre."

Honavéka: nagyobb: 30 kg. A pasztor (keresztelési ajándék - ílelem) vitték benne.)

18/g. Hadrát v. négyzögöl = 3,57 m².

Öl: 189,6 cm = 12 sukuk

1 sukuk = 12 call.

"Milyen falat rakatták? Sikkos falat (egy téglre hosszra 1 sikk). Régebben máské sikkos falak voltak"

1 call : 2,5 cm.

II. A trágyázás

1. Állatás. - Nem szokás.

Legelőben szokták alkalmazni. Ilyenkor külön-
fektetés, fekés a neve.

"A dehelön összeszótták a ganyját. (Fekéri ganyja.)"

1/a. —

1/b. Az állatok dehelön tartásának emléke a földrajzi nevekben: Csikóskert, Cserény, Ökör-
tő.

1/c. —

2. Járólégetés. Nem volt szokás.

2/a. "A tarót leganyószták, asztán kibuktatták."

2/b. Magas tarót hagy. - Nem szokás.

2/c. Járdkaparás. - Ez sem.

3. Zöld trágya. - Valamilyen növényt vetettek a földre, hogy azt leszántva javítsák a föld termőképességét. Paraszti gazdálkodásban is.
"Bibort vessünk zöld trágyának."

3/a. Bibort és csillagfürtöt.

4. Alomszöma. - Annak a neve, amit az állatok alá tesznek az istállóban.

„Dobogya kis alomszömát a Citrom alá!”

4/a. Alomnak elősorban és főként szalmát (szöma), szükségből sárt és falevelet (levedes) használtak. Főleg kukoricaszárat is. Gergő, József a Kossuth Téri állatgondozója. Ottlétemkor éppen hozták a kukoricacsutát, szárat. Mondta is Irma néni: „Csutaszárat hoztak. Mogy alájik alomnak.”

4/b. Almó. - A gazda teszi, amikor a trágya kihordása után friss almot terít az állatok alá.

„Bealmóztam a jószágnek!”

5. Ganyé. - Az állati trágya.

„Mögganyóztam jó a földemet.”

6. Az elő világháború idején is főleg szalmát, sárt, levelest használtak alomnak, s az állati trágyával keverve használták trágyának.

„Levelest is vótunk oda grabláni, asztán öreg-apám hazahozta.” (Gergőné)

6/a. A trágya fajta. Ló, marha, bika, disznó, tyúk trágyája.

6/b. A tyúk trágyáját veteményeskertben használták.

„Kertökhöz saláta, kaproska alá. Hü, de szép fejék löttek! Kendör alá. Hü, de szépen mögganyá!”

6/c. Emberi ürülékkel a keleti földeket trágyázták. Szántóföldi felhasználásáról csak néhány esetet tudnak.

„A Cronka János, az olyan miadóntudó ember vót. Az kihortja gabona alá.” (Tger)

"A fősabados után a bulgárok igen sok ga-
nyút hatytak. Biro János mesterekké keverve
kihordta a Jehátori dűlőbe. Akkorra kempi ter-
mől, ~~hossz~~ hős csak na!"

7. A trágya elégetése, hogy szabaduljanak tőle.
Nem volt sokasem szokás. Mindig felhasznál-
ták. "Mek kevés is volt sokozos!"

7/a. A trágya felhasználása fűtésre.
"Nem kellett fűteni! Vót fa!"

7/b. Ásvány. - Ezik adathözö sem ismerté, csupán
Gergőné magyarázta így: "Akun kevés az állat,
nem járja át a romát a ganyé mög a ned-
vessig, a roma érvéntelen marad. Nagy mög-
rogyik, mökpatolog. Az ipam mondta: Ez
csak hanygyálokat terem! De sok hanygyaboj-
hok vannak abba!"

7/c. A lótrágya szerepe a tapasztásban.
"Összevárták aqakká, és azzá simították.
Máma is van olyan asszony, aki a földes pal-
lót azzá siméttya, akkor nem pattok föl."
"Sisimétti hátta a hiskomghát."
"Mög+gyurta aqakká így, mind a tésztát,
azzá sároszta be az új tiszhejet."

7/d. Trágyából keztést nem csináltak.

7/c. A trágya melegágyi felhasználása.
Lótrágyát bármilyen növény alá. Belehordták
a melegágyba is letaposták. Emlekezete óta.
"Mikor kiátam iskolába, akkor crinyáták, annak
má hatfan osztendeje." (Izer)
"Semmetem dohánt. Hat éve, mintá nem terme-
lök. Szomsz trágyát összehordani a melegágyba,
jó letaposni éggy méter magassan, akkor jó

műgöntözni. Höggibe termőfödét négy unnyi vastagon, hűggibe két unnyi vastagon erdei földet. Ebbe vetette az ember a magot. Éjjére molinivászonra takartuk addig, amíg mögérősödött a palánta, hogy má nem fét a hidektü." (Fodor)

(C) A trágya kezelése

6. Shiganyés. - A gazda az állatok alól a trágyát az udvarra juttatja.
"Shiganyésott az uram, asztán összekaralozta az udvaron."
- 6/a. "Kellővá kiszöktük, talisokára főraktuk, uty tötük ki az udvarra a telepre. Réjön oráglán vittek ki, de ahó ketten köllenek."
7. Tapostat, tivrattják, tivorzza, gázózza.
Az állatok alá azért is hintik a szalmát, hogy több legyen a trágya.
Az állatokkal összetapostattják, tivrattják, tivotattják, gázótattják (tapostatik, tivratik, stb. is!)
A marha, ló a szalmát összetapossa, összetivorzza, összegázózza.
- 7/a. A juhtrágya kezelése.
Javassal hordják ki, rögtön a szántóföldre. Leginkább burgonya és dohány alá. Azonnal alá szentják. Akkor újra elkezdnek almolni hetenként háromszor szalmával, miudig a már bent lévő tetjére. Ez őszig bent van. A birka beletapossa a trágyát úgy, hogy kapocsal is nehéz felfeszegetni. Ez a nyári trágya nedves és gyíjt. Ha nagyon melegszik, közben is ki kell

vinni, mert azt a juhok körmének: megdu-
tulnak. Ez a trágya a következő kihordásig
kb. egy méter magasra felgyülemlik.

"A téli trágya száraz, nem olyan érett, olyan
penészes forma."

"A birka trágya asztán ziros ám! Az megbo-
londítja a földet." (Gergőné)

8. Ganygetelep, ganyédomb, ganyé. - Az udvar
felreoso részében érseggüjtött trágya neve.

"Dop' ki ezre a vellóvá a ganyédombra!"

Szarvas: mikor kihordták a mezőre, ott 10-12
kocsival is érseztalják. Az a szarvas.

8/a. Az udvar felreoso részén gyűjtik.

9. Érik a ganyé. - Állás körben érsezik, ér-
seztalják. Eltűnnek belőle a szalmaszálak.

10. Érett ganyé. - Trágyázásra az olyan ganyé
alkalmas, amely jól érsezik.

"Em má jó érett ganyé, ki lehet hordani!"

11. Szömös ganyé. Még nem érett, még meglát-
szanak benne a szalmaszálak.

"Em még nem érett, még igen szömös!"

12. Májás ganyé. Jó érett ganyé, áróval kell vág-
ni. A szine sárgás - barnás.

"Ihivát a mezőbű, aki májás ganyét vitt, vagy
aki szömösset."

13/a. Szarvas ganyé. A lóganyé később érik össze
a szabadban, mint a marhaganyé. Nincs any-
nyi nedvesség benne. Azért kell öntözni a ló-
trágyát vízzel, hogy előbb érijen be.

"A lóganyé, az olyan szárazos."

- 13/b. Meleg ganyé. A ló ganyéja meleg, tűzes, égető.
Előbb bezuglad.
„Iha, kihortam a sarvakra, bemelegödött ám!”
„Azér issze hordik ki, hogy rohoppa bele a földbe, ki né egésze a viteményt.”
- 13/c. Nedves ganyé (nedvess ganyé). Nedves, mert több nedvesség van benne, mint a lóban.
Heritéri ganyé.
Az ólba való ganyé. } a disznóé.
Összekeverve jó más állat ganyéjával. A rétre kihordani legjobb.
- 13/d. Hideg ganyé. Az nem melegszik be. A disznóganyét csak rétre viszik ki, mert abban sok gaz van.
„Hög + qomosétti a földet.”
„A disznóganyéba, mikor hajt ki a kanda, mikor piszkétt a disznó, mögláccik, ki mit ötet.”
„Palánta alá szoktuk beöntözni a kiskertögbe, mer a bőha nem erik rája.”
- 13/e. —
14. Ganyét hord, higanyéz. A gazda teszi, mikor a földre kiszéllítja a ganyét.
„Kihortam a ganyémat.”
- 14/a. Ősszel, kora tavasszal, aratás után, s akkor rögtön leszántják.
Kocnival hordják ki a szántóföldre a ganyételepről. A kocnival csak trágyahordókor hasznolt részei az ódalak. Szerszámok: vella, ganyé-

húzó kapocs, amire léhuztuk a kocintu." Szokták a szőlőbe behoodani száglán.

14/b. Amíg nem tudják réttéríteni, addig a szarvasban van.

15. Hupac. Annak a csomónak a neve, amibe a szántóföldön a ganyét lerakják.
"Segédd léhuzni hupacogba!"

16. A hupacokban levő trágyát velleával szétteregeti a gazda, elveregeti, hogy egyenletes legyen, aztán alászántja vékonyan. Megy utána egy velleás, és amelezik fenomrad, azt beleigazítja a brázdába. A 2. szántásnál 2 ujinyival mélyebben szánt. "Mikor utetésre kerít, akkor jó méjjen, 12 call méjjen beszántotta."
"Háromszor még vót trágyázva. Millen gabona vót abba! Ollan, hogy a kereket möktartotta vóna!"

17. Ganyéárverés. "Nyáron a delelön (fekésön) összeszótték a ganyét a pásztorok, és össze é lett adval. Ez a pénz a pásztoroké lett. A trágya a delelön sémnivé vót vóna. Lékötés után elatták."

Iger szerint kb. 1920-25-ig volt szokás.

"A kösségi kanyok és bakák alatt összejött ganyét, ha nem vót föpffe a kösségnek, elárveresték." (Gergőné)

Ez kb. a mesterséges megtermékenyítés kezdetéig volt szokás.

"Most nem szabad összeszónni, nem szabad ity hejön deletetni." (Fodor)

18. Iljedelmek

Szerdán és pénteken jó trágázni.

Ha törés van a sarakon, ujjon: marhatrágját kell rákötni. Magiszija, megfehértti.

Daganatra ugyanígy.

Ha a talp megdagad, azt mondják: „beleszótt

• a folosó.” Ruhával marhatrágját kell kötni rá.

III. Az eke és a szántás

1. Gergőné 12 éves volt, amikor 80 éves öregapja mesélte, hogy az ő fiatalkorában kapával művelték a földet és sarlóval arattak. Ez a múlt században volt még, mert Gergőné 1905-ben született. Erre már az öregek sem emlékeznek, csak halálukból tudják. A mi falunkban a talaj túlnyomó részben homokos, kevés agyag, igen kevés fekete föld.
Nagy tudják, hogy a nerszámok: kapa, aró, sarló; ilyenek voltak, mint most.
Egyszer még kisebb sem engedtek kassával aratni, csak sarlóval.

1/a. I. II. rajz.

Fa eke már nem található a faluban. Az öregek még gyermekkorukból emlékeznek rá. Ilyen volt, mint a rajzon.

Fataliga van Balatinecz Istvánéknál (Kossuth u. 2.)

Jévas (Vidas-eke). Göröndöje fa, gömbölyded vasból van a fej, lemerőlől vagy fából a kormány. A nagyobb gazdáknál kb. a századfordulóig, 1905-ig. A kisebbeknél az első világháborúig.

III. rajz. Balatinecz Istvánéknál. Még ma is használja a háttáji gazdarságban, mert könnyű.

(1.)

Még ma is használja a háttáji gazdarságban, mert könnyű. A laposvasat kiserélve töltőeknél is használja.

Vaseke (szakeke) IV. rajz.

Id. Iger Terenci öngaffinak, Kis Kulerár Istvánnak, aki bíró volt, volt az első a faluban (1893). Valószínűleg Bódis segedi kovács készítette. Az elők között volt még Horgas Istvánnak és Áimbalmos József Sándornak is. Ez utóbbi ekéjének száma 06 MN volt. De Horgasfaluban még előbb volt vaseke. Ezt a lábodiak is így állítják. - Főmegesen a 20-as évek körül terjedt el.

Váltak ellenzői. Pl. Császár Horgas nem engedte rávinni a saraboló ekét a földjére.

2. Az eke szállítása. Kocsin szállították ki a földre. Ha közel volt a föld, vagy a kocsi nem fért rá (uradalomban is), csúsztatón szállították. A csúsztató kétdarabos fa, szög volt belefűtve. Az ekét felemelték, a szög megtartotta. Azon úrról, a fán.

3. Eke. Annak az eszköznek a neve, amivel a földet felszántják.

"Fölöngyük a kocsi az ekét."

Többsz. alak: ekék.

3/a. Az első ekéket kováccsal csináltatták. Emlékezetük szerint Segeden egy Bódis nevű kovács készítette az ekéket. Később a gárból kellett megrendelni, majd üzletben vették. A félvasekinél a vasalkatrészeket vették meg, a göröndöt, taligát, keréket maga a gazda csinálta vagy bogárral csináltatta.

Alkatrészek: vaseke: 1. ekevas, 2. kormány, 3. ekéfej, 4. görönd, 5. uroszla, 6. pánt, 7. vordlanc, 8. kistökötartó, 9. szarva, 10. rögzítő.

rostaliga: 1. brárdás kerék, 2. tőrös kerék,

V. rajz.

3. vánkös, 4. koszon, 5. szabájozók
lik, 6. vánkös, 7. tengő, 8. vonórúd,
9. veretölám, 10. cságttyu.

3/f. „Ekevasat élesztetünk. A kovács éri. A keresztlát is. A taligát mikkennyi az ember kenőcsere, hogy né nyekereg + qen. A csavarokat is mikkennyik olajja vaty kocrikenyőve.”

3/c. Sluzattyalé, huzatik. — A kovács piszta mögmelegétti, uty kalapájja ki.”

3/d. Nádalni nem szokták. Ha annyira elvárak már, rizzal pótolják. A kocri tengelyét szokták nádalni. „Mögnádóták a kocri allát.”

4. Üstőke. Amivel az ember a szántáskor az ekéről lekaparja a földet. Az eken van annak való hely a szava mellett. Ma is használják. „Az üstőkevé köll a sánt lékotomi, a trágyát, gaszt ellökni az ekefejű, hogy né kotozga össze.”

A ló befogása

5. Csás: az eke felől néve baloldali.

Hajzás v. brárdás: „ jobboldali.

Harmadikat nem szoktak befogni.

„A Crillag a csás, a Föiske a hajzás.”

Szolás: ha valakinek félreérősik a kalapja vagy más ruhadarabja: „De vára áll!”

6. Ostör: Az a rerszám, amivel a lovat hajtják.

„Hosz ki a sántóostótomat!”

VI. rajz.

- 6/a. Felek: Az ostornak az a része, amivel rákötik a szíjat a nyélre.
 "A felket csak a szíjra kötik rája, ~~azután~~ rákötik a korbácsnyélre."
- 6/b. Nyel: Az ostornak az a fából készült része, amire a szíjat rákötik.
 Egyéb része: sudara.
 Anyaga csak a béréseknek volt. Szíj volt, ahhoz volt hozzákötve a sudár.
 "Fogd meg az ostornyelet!"
7. Kötőfékszár: az a lözerszám, amivel a lovat az istállóban a jározóhoz kötik. Kenderből készül.
 "Katonarágáná vót szíjkötőfékszár."
Szólás: Rövid kötőféken tartja az asszony.
- 7/a. Úgy látom, a felfej, felfarkas részeket is ismerik, de nem igen használják a söt.
8. Hám. VII. rajz. A lözerszám azon kenderből vagy szíjból készült része, amely a sügget és a törzset fogja körül.
 "Föld rá a hámot!"
Résznevek: 1. hurok, 2. nyakoszíj, 3. segítőoszíj, 4. kápa, 5. istrángtartó, 6. hasló, 7. táska, 8. istráng.
- 8/b. Szólás. Illetve a hámról.
9. Istráng. Az a kötélből vagy szíjból készült lözerszámszám, amely a hámot ill. a sügget a hámfával összeköti.
 "Föld föl az istrángot!"
Résznevek: feje.

9/a. Szólás: Kering az istrángból.
Gyomba, mint az istráng.

9/b. Kométhám: A ló nyakában van, az istrángot ahhoz kötik.

Ismerik, de itt nem használják. A kontesznak (gr. Széchenyi Magdolna) volt. A tyúkászok szokták használni.

"A ló nem a szüggivő huz, hanem a tejes testé."

10. Gyöplü VIII. rajz. A zablához csatolt hosszú szij, amivel a lovakat irányítják.

"É ne engedd a gyöplüt!"

"A gyöplüt a kötelessé fonyatik."

10/a. Szólás: Jól megfogd nála a gyöplüt!

10/b. Szántáshoz használt kötélgyöplü: haccmadzag. Egy lónál is. Mindig használták.

"A haccmadzag volt a gyöplünek a kitódója."

10/c. A gyöplü részei: hajtőzár, körszár, veretőzár, fékszár v. rőrőszár. Parádéslovaknál még markolat is van.

11. Kantár. Annak a szijaktól álló, esetleg szem-

IX. rajz. ellenzővel ellátott lözerszámtésznek a neve, amelyet a ló fejére húznak.

"Földd a kantárt a fejibe!"

11/a. A kantár részei: tarkósíj, nyafasíj, állard, zabla (cipányzabla: 4 karikás; feszítőzabla: 2 karikás). Pórárnál: feszítőzabla; uradal-
mokban parádéslovaknál cipányzabla.

- 11/b. Szántás közben is használták szájkoravat,
 „ha nagyon füyes földet szántanak vagy kukoricát
 töttenek, hogy a ló ne legéjjen, ne kapkocgassa
 a fejit.”
12. Kisafa. X. rajz. Az a több részből álló, fából készi-
 tett eszköz, amelynek segítségével a lovat, a ló
 istrángját az ekéhez, a boronához kapcsolják.
 „Már az unokám nem is tudja talán, mi az
 a kisafa!” (Valóban nem tudta!)
 Részneveket a kisafán nem ismernek.
- 12/a. A szántással használt kisafa hosszúsága meg-
 egyezik a szekérbe fogással használt kisa-
 fával.
13. Lámpa. Az a vízszintes, fából készült eszköz,
 amelyhez befogáskor az istrángot erősítik.
 Egyszerűt használnak szántásnál és szekér-
 nél is.
14. A garde a kocsi**a** befog, az ekére ráfog.
 „Befogom a lovam zöldre festett kis kocsi**a**ba.”
15. Mikor leveszi a rerszámot: kifog.
 „Kifoktam a lovakat.”
 „Lifoktam az ekéni, ráfoktam a boronára.”
16. Főrszámor. Mikor a lovat be akarják fogni,
 a garde ráteszi a rerszámot.
 Régen: „Hámód föl a lovakat!”
 „Jödd rájik a hámot!”
- 16/a. Lérszámor. Jq is: „Lérsöttem a rerszámot.”

17. A lovak indítása: Jüled, Mauci!

17/a. " megállítása: Hó!

17/b. " jobbra terelése: Hozzád!

17/c. " balra " Jüled!

Anekdote: Kis Kulcsár István (nem a bíró), aki igen ostoba volt, nem tudta megjegyezni, merre van a "jüled", merre a "hozzád". Azért mindig az anyja meg a felesége vezette a lovakat, s azokat biztatta: "Jüled, időssülém! Hozzád, örsze!"

17/d. " hátráltatása: Curikk!

17/e. " riettetése: Jü!

17/f. " lassítása: Pszt! Hó! Hó!

17/g. " irányítása: Hozzád! Jüled!

17/h. " lábának felemeltetése: Ff! (Auf) Add ide!

17/i. Vizeletével: Hó! "Vaty fitymüni sokott neki, akkor a ló mártutta, aztán nekiengette."

18. Ostorozzerek: Paraszti gazdarságban nem szokták. Uradalomban: kisleeres, brögöcs.

18/a. Miért van szükség rá? "Szuzi a brózdába a gaszt, a trágyát a brózdába igazította."

18/b. Más jelentését nem ismerik.

Az ökröt befogásai

19. Járom. Amibe az ökröt vagy tehenet fogják.

XI. rajz.

- Résznevek: 1. járom,
 2. áfa, 3. béfa (60 cm)
 4. járomszög (50 cm)
 5. nyakszög (15 cm)

Hutas bácsi 86 éves kora ellenére is kedélyes öregember. Amikor feltettem, hogy nem bírja el a nehéz jármot, azt mondta: "A marhák ébirták!"

Szólás: A nyakába vette a jármot.
A fejét a járom alá tette.

19/b. Losszú járom. Mikor kukoricát, krumplit töltöttek marhakkal. Három rend volt, egyet töltöttek, a két szelvényben mentek a marhák.

19/c. Az ökröt vagy tehenet nem szokták göpplivel hajtani. Madzag+göplüt használtak. Híres kantár, csak az elülő végét a pofaszíjra kötik rd. 4 ájú.

20. Marhaháncs. Annak a megkötő eszköznek a neve, amely a befogásnál az ökrök vagy tehenek fején van.

A befán belül van 2 karika, abba van behúzóva a lánc. Egész nap a fején van, ha kifogják, sem mehet el. Lossza 1 m.

Béfa részei: „alla, föllü mög egy lil, abba
van a béfa-szög.”

Lánc: láncfej (60 cm), csára (1 m); csattya;
3 karika.

20/a. Mindig láncot használtak, mert az ökör a
kötelet elszakítaná.

21. Hajszár: a jobbra fogott ökör.

22. Csás: a balra " "

22/a. A frisebbet fogja hajszára, a lustábbat
csára. Így jobban kére van.

Így is: „A nagyobbikat szokták hajszárral fog-
ni, mer az mög a brázdába.”

23. A béresek csak hátul mennek; csak addig
veretik az állatot, amíg betanítják.

23/a. —

23/b. —

24. Tézslá. XII. rajz. Az a rúd, amellyel az ekét
a járomhoz kapcsolják.
„Szorziáköttem a tézslát a járomhoz.”

24/a. A tézslá résznevei.

Ila négyesen rántanak, az első ökönnél van
a tézslá, a hátsóknál a csárgató. A tézslának
fele lánc, hogy jobban tudjanak fordulni.

Hyakszög, rúdfej, a béfa között 2 karika: abba
egyszerűen van belehítozva, a lánc csattja fogja.

Csárgató: a hátuló ökönek. Van rajta egy vas,
amit beleakasztanak a taligába.

25. A tehénnek a térszékhez való kötése. Láncsal kötik, nem kötéllel.

"Odaállítik a járom mellé, fölemelik a jármot, behúzzák a fejt. Ittennék csak járomszöveget törzsek bele. Nincs kötél.

Azt a különös bogot nem ismerik. Igaz, hogy mesélnek egy érdekes esetet: Magyar császár a mezőn összekötötte Jergő Jendők lovait, hogy ne tudják eloldani őket. Nem is tudta senki eloldani. Olyan parádé volt, hogy úgy kellett szétvagdalni a kötelet. Jendő az apjával megverte a kanyart. Az meg bosszúból felgyújtotta a szalmakazlat Jendőknél. (Sajnos, Magyar már nem él, nem tudom megkérdezni tőle azt a különös kötésmodort.)

26. Befog, ráfog.

27. Hifog, lifog.

28. Főszeroszámor, főjáromor.

29. Megállítás: He! He!

29/a. Jobbra: Hi! Hi, Jomjos!

29/b. Balra: Ha! Ha, Páve!

29/c. Hátra: Hi, vissza!

29/d. Siettetés: Hi, ha! (ráütnek)

29/e. Lassítás: Ha, he!

29/f. Irányítás: He, hi!

A szántás

30. Szánt. - A gazda teszi, mikor a földet az ekével felfordítja és így termőképessé teszi.

"Hisszántom a krumplit."

"Műszántom a földet."

"Lisszántom a trágyát, tőröt."

"Főszántom a földet."

"Alászántok a ganyúnak."

"Alászántok a vetemény alá."

"Hagyon gazos a föld. Észántom."

"Észántotta a földemet a romszéd."

31. Három szántást adnak gabona alá.

"Összē gabona alá, tavasszá tavaszinak alá."

Bizsa, rozs alá 3, } szántás.
árpa, zab alá 1-2 }

kukorica alá 2

krumpli alá: régen, tőriföldbe 1,
most 3.

1. szántás: pátaszántás.

2. " keverőszántás.

3. " alászántás v. vörőszántás.

"A 3. szántást nem csinálják, hacsak csak tavaszik."

Szólás: Egy szántás: egy könyér,

két " : két "

három " : három "

A szántás mélysége:

8-10 cm. = sökijj, vékony, véső.

20 cm. = méjj (ha gazos)

"Jó bogatos ember jó lóvá eszántott én nap én magygar hódat. Apám még azt is mőkésimáta, hogy eszántotta, evitette, botonáta én nap. (Fodor)
Általában homokosak a földell.

"Szármatta jó szántani, mikor a föld még kicsit nedvesös." (Gergőné)

"Apám mindig azt mondta: Mikor az erő bogár a lóra rászáll, fokty hi esszere uaza! Utána áhacc egész nap! - Előrebb vótunk, mind aki egész nap szántott. Már amöllik ló csak kapkodi a fejit a bogataktu, azzá nem lehet előre halanni. (Fodor)

"Akkor löznek a vagbrázdák, a melegbe!" (Gergőné)

31/a. Felszántott taró vagy ugar jelentésben nem ismerik a szántás rít.

"Lébukattam a tarót."

32. A szántás fajtái

1. taróbuktatás, 2. keverőszántás, 3. vetőszántás,
4. mélyszántás, 5. tavaszi szántás.

Ismernek még ezenkívül: agyakkfőszántást, homokfőszántást.

Gyöptörés: a rítöt mikor főtöri az ember.

32/a. Sökéjén való szántás, kökéjén, vékony szántás. Ez a vetőszántás. Nem szabad túlságosan mélyre vetni, hogy könnyebben kikeljen.

32/b. Kumpuli alá szántás (mély); brize alá szántás, kukorica alá szántás.

Burgonya és kukorica közeinek ekével való meg-lazítása, góntalanítása: Lábadon: porhálás. Ugyanezt a közeli Segesden mőkülésnak, Iken-csin pedig pátörésnek mondják.

A szántás különféle módjai

33. Hátbaszántás. - A középbarsárdán indul el az eke, s mikor kéri a föld végére, a gazda kidönti (dönti) az ekét, és ismét felállítja, még pedig úgy, hogy az előbb szántott barsárda mellett megy visszafelé. Így a két barsárda egymásra erik és közepén feldudorodik. Ez a bakhat v. otom.

XIII-XIV. rajz.

"Úgy szántanak, hogy né löpön barsárdája, mer mögáll benne a víz." (Jász)

"Vót úgy, hogy valaki kéccer hátbaszántotta a földet, hogy mönnyön lé róla a víz." (Fodor)

"Crinyátak olyan kis vékony árkatat középsze-
karsra. Azokon léfót a víz. Ez a vízbarsárda."
(Jergőné)

34. Szűjészántás. A gazda a föld egyik oldalán végigszánt az ekével, és a föld másik oldalán tér vissza. Ez így ismétlődik, végül a tábla közepén egy csupasz nyílás marad.

"Mikor boronálják, a borona hátavá beturattik."

Hörösszántásnak is mondják. XIII-XIV. rajz.

- 34/a. Borsárda, régiesebben borozda, árok. - Az a nagy csupasz nyílás, ami akkor keletkezik, ha nem változtatják a kétféle szántási módot.

"Közepin van a borozdája. A borozdát az ekével jobbra is, balra is beturattják földé." (Fodor)

- 34/b. Orma, otmó. - Az a nagy dudorodás a tábla közepén, ami a többszöri összeszántás eredménye-ként keletkezik.

"Jaj, de otmossan szántotta!"

25. Csára-szántás. - A tábla közepén kezd, mindig jobbra fordul. A möggyénél végez, ott marad a brázda.
Nem használják. Helyette: hátvaszántás, möggyezés.
26. Szajzsa-szántás. - A tábla jobbszélén kezd, mindig balra fordul. A brázda a tábla közepén lesz. Ezt sem használják. Helyette: szíjzsántás v. möggyezés.
"Íé emöggyezed ám, komám!" (Gergő)
27. Brázda, borozda (régelbi). - Az a keskeny (köskeny) árka, amit az eke vagy maga után szántáskor.
"Amikor kezd szántani, éppjett fordul: "Na, möggy-brázdátam!"
- 27a. Vakbrázda, vakborozda. - Itt az eke nem megy be a földbe vagy kinyrik, vagy a fel nem szántott földre ráborul a hant. (L. 31. p.)
"A vakbrázda csak a hitfényemböröknek fordul elü. Ott rossz a termés." (Gergőné)
"A rossz az olyan embört írge möggy, aki olyan sok vakborozdát hagy!" (Gergőné)
"Itt nem dobgya íé örse a kormány." (Fodor)
- 27b. Malház. - Itt lehetkezik, ha nincs jól elbortolva. Gyan diribes - darabos.
- 27c. Serényes, kunyhó. Nem ismerik. Így mondják: görröngös, sippatt (sippadt), bakhátas.
"Bakhátas, é kö botanáni!"
28. Forduló. - A szántás azon szakaszának neve, amikor a gazda a föld végén elindulva hországban végigszántja a táblát, majd megfordulva, a másik szon ugyanazon végigszántja a földet, a tábla ugyanazon végére tér vissza.
Inkább így: hország szánt.

- 38/a. Fordul, földülöz. - Az örszántás vagy szétmű-
tás végére közben a gazda a táblán körbe megy.
A gazda többször fordul, földülöz.
Inkább így: "A dülönt mellett försántya."
- 38/b. Fördülő. - A szántás azon szakaszának neve,
amikor a gazda a táblát egyszer hosszában
végigszántja.
"Elindít a nyugatvégén, kiért a keletvégén."
- 38/c. Ekemeccis. - Az a keskeny földrész, amit az éke
egyszer elfordít.
"Addig nem gyűjök haza, még (még) egy éke-
meccést csinálok a másik földbe is." (Gergő)
- 38/d. Fordú. - A gazda teszi, amikor a táblát hosszá-
ban egyszer végigszántja.
"Apád még nem gyűn, még egyet fordú."
A fogat rá más jelent: "a szomszéd észantot-
ta, elfogatta a mögöt."
39. Fogás. - Ha a tábla nagyon széles, akkor a gazda
2-3-4 szakaszban végzi a szántást, hogy ne kell-
jen sokat forgatnia. Egy ilyen szakasz a fogás. Kitépi:
6 lépés.
"Hinek magyopp tábla foggye vót, úgyé kithódos
fódek. Neköm mindig magyopp tábla foggyeim vót-
tal: 3-4 hód egybe. Abba az emböt egy- egy fo-
gást vött." (Iger)
"Éty fogást érveortem." (Gergő)
"Hosszafaluba közköny porcellák vótak, azokat
egybe fő lehetőtt szántani." (Fodor)

40. Dülő, dülösántás. - A gorda a tábla hosszában szánt, a tábla két végén keresztben a föld egyelőre szántatlan marad.

"A dülö még megmaradt."

40/a. Födülőz.

"Az émaratt részt melé födülözöm."

40/b. Dülvőre gput. - Eléri célját, elhatározza magát.

41. Bakhatos szántási mód. Nem igen szokták. Nem olyan a talaj.

41/a. -

41/b. Bakhat. - "Mikor mennyünk kocorvá a dülön. Ami a két kocorkele közé esik, füjes rész."

A keresett fogalomra használják ugyan a bakhat szót, de inkább az otma szót. Őszel, mikor a szőlőt befödik kapával, akkor keletkezik.

"Monte mindig a napam: Otmassan kapá^(el) (jj) be, otmassan kapá (ig is!) ki!" (Gerőné)

42. Köz. - Nem szokás.

42/a. Fiköz. - Nem szokás.

42/b. Hát. - Nem szokás.

42/c. Rádobat. - Így kezd a gorda a szántást. "Most onnan dobat rá, akkor még visszafordú, aztán máshonnan dobat rá."

42/d. A második fogatás }
42/e. A 3-4-5. " } minis neve.

42/f. Fogtatás, födülözés, bedülözés, bevézés, beozegés.
Az utolsó fogatás neve.
"Na, má efogatom!"
"Beozegik a földet."

43. Hont, göröngy. - A szántás közben összetapadt nagy földdarab neve.
 "Mind ez az osztá fele, még akkorák ize vátak! Ott Csokhögyné! Röggé kórán emöntiüle harmáttá, mék két nap is oda jártiüle hontot törni. Vátak akkorák is, mind égy kápostáskü. Asztat fejsz-
 vé é szaktak törni." (Gergőné)
- 43/a. - 43/b. Valamennyi nagyágban hont a neve.
44. Hasápos, hontos, sippatt. - He nagy összetagadt földdarabok vannak a szántásban.
 "Ha vízessen szánt, akkor hasápos, sippatt."
45. Szalonnás. - He nedves földet szántottak. Ritkán ezt az elnevezést is használják.
 "Sok erő erőt, igen szalonnás (igó!) a főpöffe."
 Gyakrabban ezt: hasápos.
46. Az skéhez és a szántáshoz fűződő hiedelmek és szokások.
 Nem szabad új (frissen élezt) ^{kalapált} ekévassal szántani, mert üreskes lesz a gabara.

IV. Egész talajművelő eszközök: borona, hengör

1. Hontörés, rögtörés (röktörés). - A szántás után, ha nagyon hontos a föld, kapu és fizse fokával törik szét. (L. III. 43.)

2. Borona. Az a szerző, amellyel a szántás vagy vetés után elaprítják, elgyengítik a földet.

2/a. Jüskeborona. Jüskés ágat (hököny) két fa közé szorítottak. Aprónag (bíber) elboronálásához használták, kb. 1940-ig. "Akkor má bejötték ezek a malதாகó boronák."

Így is használják: "A rőndös boronába be van fizve a tüske. A borona erő része szabad, az főszaggattya a pusoktarárokat míg a hompokot, utánna a tüske apróra terétti."

2/b. Borona v. fogas.

"Előbbre még faboronák vótak, a boqjár csinálta a farósit, a vasfogakat míg a kovács csinálta bele. Amikor északáltak a faboronák, akkor má vazeboronát vöttek a bódva." (Iger.)

A körségben használatos borona alakja:
Vasfogú faborona van Balatinecz Istvánnál:
Kosuth u. 2.

③

"Mi Attadba rimetattuk a vassboronát a Balassa
kordcsá. A foga sás-éli vót: az mecci a fö-
det. Nem nétyzögletös, mind a bötü boronák.
Ahoq, mint a borona, ojn kampóss vót a
foga, az miöktörte a födet. Mikor magot bo-
ronátunk, miökfördetottuk, a sima fele mint
elü." (Fodor)

2/c. A fogas borona típusai

- a) fafog
- b) faöröndö, vassfog
- c) tiszta vas.

3. Boronál, fogasül, fogasó. - Igai értelemben
a boronával végzett munka.

"Jó éboronátam."

Prólás: É van boronáva! (Rendben van.)

4. Borza: Ezt a szót nem ismerik. Ha a talaj jól fel
van lazítva, részei nem tapadnak össze. "Jó ékeksi-
töttem." "Ojn a föpöge, mind a hamu, csak úgy
bocrogott!"

5. Leugör, gurgó, gurgula (régebbi). XV. rajz.

Az a talajjavító eszköz, amellyel a nagyon göt-
csös, hántos földet lerimitják.

"Boronálás után csak akkor használják, ha na-
gyon hontos a föld, borona nem fog+gga mög, ak-
kor léguqulázzák. Ha szárazság van, léhengu-
rözik, hoq, a föld letapagqyon, a nedveséget fog+gga
mög."

5/a. Emlekezetiük óta mindig vót.

5/b. Kézilag készítették, vagy bográrral készítették.

5/c. "Sima hangör: pögárokul."

Fogas hangör }

gyűrűs hangör } urodalmakba."

6. "Akinek nem öt hangöre, az leódalozata
kocniódallá a bibornagot."

V. A gabonafélék vetése. Boronálás, hengere- lés

1. A gabonafélék vetése

Buzát, rozot, árpat össel.

Zabot, kukoricát, krumplit, kölest tavasszal.

Búza előtt: kukorica, krumpli, zab.

" után: " , lóher.

Rozs előtt: ahogy búza előtt.

" után: kukorica, krumpli.

2. A vetőmag kiválasztása

Török István: "Már a kaszába mög+gylütem: ágot
dobtam bele."

Csak kevesen választották ki ilyen gondosan.

A jó vetőmag tiszta. Kirostálták.

21a. Járolás. Padlaron leöntve. Rigen: hombárban.

21b. Előkészítése, tisztítása

Rostálás szelelő rostával. Kb. a 90-es években.

Jelenleg: triereszk: csigatrier
hajotrier.

Járolás: "Beosztattuk a kékküjet. Kimértük
a búzát. (1 q = 10 kg). Leöntöttük a
födre, ottannék éty forgatta, a többi
mög öntözte rá a levét. Este bepi-
cátuk, röggé vetöttük." (Tger)

Munkaeszközök: falapát, vödör.

3. Vet. - A gazda teszi, amikor a magot a földre szórja.

"Évetöttem a búzát."

3/a. "Bévetöttem ezt a darap földemet." } egyforma.
"Évetöttem " " " " }

Szólas: Évetöttem a gongyát. (Ha valamit elintézt.)

4. Vetés: Az előbb jelzett munka neve.

"A vetés, az komaj munka!"

5. A vetés szó jelenti a kikelt gabonával teli földet is.

"Szép a vetésem."

A kézzel való vetés

"Az emböt kivisai a magot a mezőre kocsi^{ra}. Létraktja a földön végig a zsákokat. A föld hosszába 3-4 helyön lött létrával a zsák. Lött egy mákhordó. En vetöttem, a feleségim mök hozta a magot utánnam."

Zákból: "A zsákot a balvállára vötte, jobbkez^{re} nyúlhatott a zsák szájába, és vetötte a magot."

Abrossból: (ez a gyakoribb) "Szintén vállra akaszt^{va}. Két sarka össze vöt kötvel, a másik két sarkát balkez^{re} fogta. Joppkez^{re} nyúl bele, úgy vetött."

Abrossból könnyebb vetni, és kevesebb az elhullás.

5/a. Fölvetés: nem igen használják. A gazda a magot a felszántott földre szórja, s utána beboronálja a földbe.

Ige: föllü vet.

5/b. Alulvetés: a röt nem igen használják. Inkább így mondják: lésszánt.

Ige: alku vet.

A gazda a magot a szántatlan földre szórja, és utána lésszántja.

A műveletet csalamádé kukoricánál alkalmazzák, hogy a madarak ki ne szedjék.

5/c. Régen is, most is alkalmazzák ezt a vetésmódot csalamádé kukorica és takarmány vetésénél.

"Takarmányt vettem, de lésszántottam ám!"

5/d. Abrosz, zsák.

6. A vetés

"A diulóba, a föld végén kezdjük. Utéme: lépésre. Kétfelé dopta: jobblábbá lépve jobbra dopta, ballábbá lépve bára dopta a magot. Hódsonként és fogásonként vetették. Kilépték: 6 lépés ~~eg~~ éty fogás. A möggen emönt az embör, a másikon visszaqütt. Mök köllött fiqgéri, hunnan fuq, a szél. Ha föllüü qütt, közelepp köllött anu a mögqého."

Elö: ~~eg~~ megfordulás 2 irányba vetve.

Kéleö: " " 1 " "

- 6/a. Féllábú vet. Így: félelőt vet. — Amikor minden második lépésre szója ki a magot.
 „Csak aki nem tudott vetni!” (Gergőné)
- 6/b. Előt vet. (Nem kétlábú vet!) — Minden lépésre vet.
- 6/c. Szánkózik. — Nem ismerik a sőt. Természetesnek tartják, hogy mindig, az a lába legyen elől, amelyikre vet.
 „Mindig annak kell elü löneri, amöllikere dob! Az a valódi!”
- 6/d. Elszója. Mikor karlendítéssel kiszórja a magot.
Régen: terétt.
 „Az ipam szokta mondani: „Nekitevéced ám jó a markodat! Etgyön össze a mag!” (Gergőné)
- Szólas: Ritka vetésnek nevezik az aratása.
7. Elo. — Az a terület, amelyet a garda, a magot váltakozva kétfelé szóva, egyszeri haladással bevet.
 „Égy előt vetöttem.”
- 7/a. Félelő. Az a terület, amelyet a garda, a magot egyfelé szóva, egyszeri haladással bevet.
 „Ti csak félelőt vetötte!”
8. Perget, beperget, megperogat. — Nem szokták.
 Ha nem sikerült a vetés, újra vetette.
 „Ha nem ért össze a mag, évetötte újra.”

A géppel való vetés

9. Szórványosan, a nagyobb gazdák a 30-as években, általánosan a felszabadulás után tértek rá a vetőgép használatára.
- 9/a. Jger Ferenc vetőladát egyszer látott slóvenszifaluban az első világháború előtt. Nétsoros vetőgép volt felszerelve a taligára. - Fodor János megerősítette ert: Benke Péteré volt.
- 9/b. A vetőgép fajtái: hengeres, kalányos.
A vetőgép részei: csoroszla, cró, makkverő, makkház v. magláda.
"Éccöt Simongáton láttam éppé érdekös vetőmarimát még hadjárat előtt. Az embörök nyakába vót a gép. A makkház ruhábn vót, ott éty kis ládikó, amibe belefojt a mag. A ládikóbn éty propeller hajtotta ki lépésre azért, hogy az embörök hústák azt a marzagbn crinyált vonót éppé orsón. Mőhkerdössem az intézöt, hogy mi az? Assz monda, hogy az urodalni gépész még tuppá crinyámi. Ez ojjan pontos, mind a zselébe, mer mindön hódra hat kilót vet el éccöt." (Fodor)
- 9/c. "A gabondt beleöncörik a ládájába. Beállitytyuk a gépet, hogy sürübben vagy ritkábban vessön. Elindittyuk a lovakat. Mőgnészük, vet - é mindön cró. A gabona belefojik a cróbe, onnadj a csoroszlába, ami repétti a földet."
10. Bozoránál. - Vetés után ert teszi a gazda, hogy a magok a földbe kerüljenek.
Szelektös: liboroná, beboroná, éboroná; ugyanaz.

10/a. Boronálás.

"Évégestem a boronálásá." "

11. Lengöröz. - A gazda teszi, ha boronálás után még simítani akarja a földjét.

"Lengörözi vagy totallá léhuzati."

Ehengörözi: ugawae.

12. Sziedelmek & sokások

Vetéskor nem szabad keményet vütni: "úszkes löse a gabana."

Vetni azon a napon kell kezdenni, amelynek előestéjén először meglátták a Fiasztyukot. Akkor a vetés is olyan vütnü lesz, mint a Fiasztyuk villagai.

Gabonavetés

Uőke gabonát nem vetnek.

Börze: Ferenc - héten (okt. 4) (vetőferenc) kell vetni.

"Aki Szemmilváhéten (Mihály: sept. 29) vet, annak szemetes a gabonájja."

Borferenc: jó, szerferenc: szemetes a gabana. (Uő gondolom, apr. 3. Ezt nem tudták. Az adathözö is csak a régi öregek-től hallotta.)

"Javasszá sarba, összē (ússzē) porba."

Ross: Mátē - héten (sept. 21.), vagy köröset-héten (sept. 8.) jó vetni.

Vetés után keresztbe dob egy-egy marokkal: a madaraknak.

Thumpli: Olyan mélyre kell vetni, hogy a hangszót meg ne hallja.

Hukorica: Magkukoricát húshaggyokdedden kell lekopozni, de csak contával, nem

körszóval. A contáját nem égették el, hanem kihordták a falusi csapásra.

A vetőkukoricára nem szabad ráülni,

* mert beletökösödik a földbe.

Jók: A legjobb, ha férfi vagy fiú veti. De kell ülni vetés közben a dülőre, hogy jó mag, tökéle legyenek. Szurdán és pünteken jó vetni.

Földség, sárgarépa: Egy órákor kell vetni, hogy expozálás legyen.

Saláta, felfogyó: (Katalin, Erzsébet - napkor).
Nők vetik.

Mák: Nem szabad közben beszélni, mert kukacok lesz. Ha szóltak is a vető asszonyhoz, akkor sem válaszolt rá.

Karikós répa: Vasas Szent Péter napján (aug. 1.) szokták vetni.

* Kukoricát Szent György hetében (szennygyörgyhét: apr. 24.) jó vetni.

Szőlészek:

Ki mint vet, úgy arat.

Ritka vetésnek megint az aratása.

Likas szőlőből kihull a mag.

Aki szelet vet, rikaszt arat.

VI. A vetéstől az aratásig. A vetés gondozása, védelme

1. Hikek. - Ha az elvetett buza vagy rozs jó esőt kapott, akkor a csina kibíri a földből.
"A buza, a rozs kike."
2. A vetések védelme.
Madárrijesztő: kisebb madarak ellen.
"Botra rongyot tésnek, kartokat csingálnak neki, kalapot tésnek höcsibe, asztán a szél mozgatja." (Jger)
"Köcsök botokat, csingálókat ity kötöztöt. A körtöt két végére kötöl egy arasznyi marra-
got. A marragra vaty papírost vaty foasztott
csunát. Ez mindig mozog, fél tíle a madár."
(Fodor)
3. A vetés legeltetése. - Ha nagyon dús a vetés
télén, akkor a fagy beálltákor legeltetik, hi-
lönben a hó alatt megrögzhetnek.
Méktörítés: marhákkal, kocsival, gépekkel.
"A jeges hóba nagy lukakat ájtak, hogy
a vetés szellőzzön."
4. Stengerezésre akkor van szükség, ha a fagy
fölszíve a vetést.
Fogasolás: gőmirtásra.
"Márciusban a fogas a gőmgyökeret fősza-
gattya, a talajt méktágitja. A buza erőt
vősz." (Fodor)
5. Védekezés a tavaszi fagyok ellen. - Füstöléssel védik
a gőmölcsfákat. A korai krumplit betakarják szalmá-
val.

5/a. Kifagy. A magy, szaraz hidegben a vetéssel tör-
ténik ez.

A vetés kifagy.

6. Határozás. - Nincs róla fogalmunk. Régebben a községi előjárók szokták megtenni ellenőrzés céljából, ma a község és a tőz-ek vezetői.

6/a. A tilos gyalogutat Lábodon his fakerezzel je-
lölték.

Hosszúfalu: "Nálunk tilos gyalogut nem volt.
Nincs más gyalogut, mind a tétőn
körösztü, am mög nem tilos." (Todor)

6/b. Biztosmentés

Másk napja (ápr. 25.) után való vasárnap a
pap vezetésével "közmönötte" ki szoktak vonulni
a legközelebbi erő biztatáblához, évenként más-
más határiszba. Templomi zászlókat vittek és
egyházi énekeket énekelték. Azok szoktak menni,
akik akkor a templomba akartak menni. Ez a mi-
se után volt. A pap megmentelte a biztatáblát,
elolvasta a latin szertartást, néhány magyar nyelvű
imádságot mondott. A "szertárszavok" között kö-
tötték bizából, és azt a papnál levő keresztre
vagy a zászlóra tették. A szentelés után a pap-
lan levők téptek ~~egy~~ ^{néhány} szál bizát, és ima-
könyvükbe téve hozavitték. Rossz idő esetén a
szertartást a templomban tartották meg, az egyhá-
si tépkedett bizaszálakat, s ott szentelte meg a pap.

Ruházatuk: vasárnapi, ünneplős.

Sokan
Hogy miért vitték haza a szentelt bizát, arra
nem tudnak feleletet adni. Szokásból. Mégis, néhány
előlemonst hallottam: A paradicsomban, paprikába
kitűzik: pi termés legyen. - Azért, hogy bizából bő ter-
més legyen. - A tehéneknek is adják, hogy jól tejljenek.
A szentelt barkát (bárka, cicamaca) ha magy, vörös van,
vildmesapás és jáverés ellen beledobják a tűbe. Ugyan-
így a szentelt barkát is.

7. Bizát sárol. - Nem szokták.

8. Konkószódás, agomlálás.

"Hiagomlátam a bizámat."

"Kosszúfaluban: "Minek a konkót hiszönni?
"Iszen éppénus a bizáwá!"

Szerzőszámok: sáro, agomirtó bádokszerszám.

Minta a trietexis van, azuta nem kö."

Szöveg: Ha konkólyt nem nevéöd, a bizát elnyerje.
Ritka bizát, amelyben konkóly minsen.

9. Cuntaszar-vágás

Összel levágják, vagy az ember lábval le-
letiparja. A cuntaföldet nem szokták elvetni
gabonával, csak tavasszal: zabbal, árpa-
val.

"Émögök szárt vágni."

10. Fejeres, rozsféjt vágni. A biza között möt
rozsféjket levágják, hogy tiszta bizát kap-
janak.

11. Üszök. - A bizának, árpának néha néha
megfelekedik a kalászban egy-egy reme.
Fajtái: köüszök
parüszök.

11/a. Védekezés: csávózás.

"Az üszökös gabonát csávózik." (üszökös: régen)

12. Gabonatorzsda. Ha sok eső esik, a száton
meg a levélen vöröslésbarna foltok keletkez-
nek.

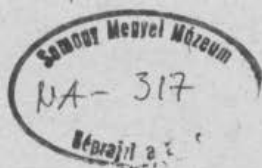
"Az idei száraz nyárba nem rozsdásodott
mög a szára."

12/a. Larmothizás. - Nem ismerik.

13. Angarosz. - A rozskalásból néha nagy fekete-barna szemek állnak ki. A patikus is meg szokta venni.

"A rozst be költött ojtani, hogy angarosz terömjön."

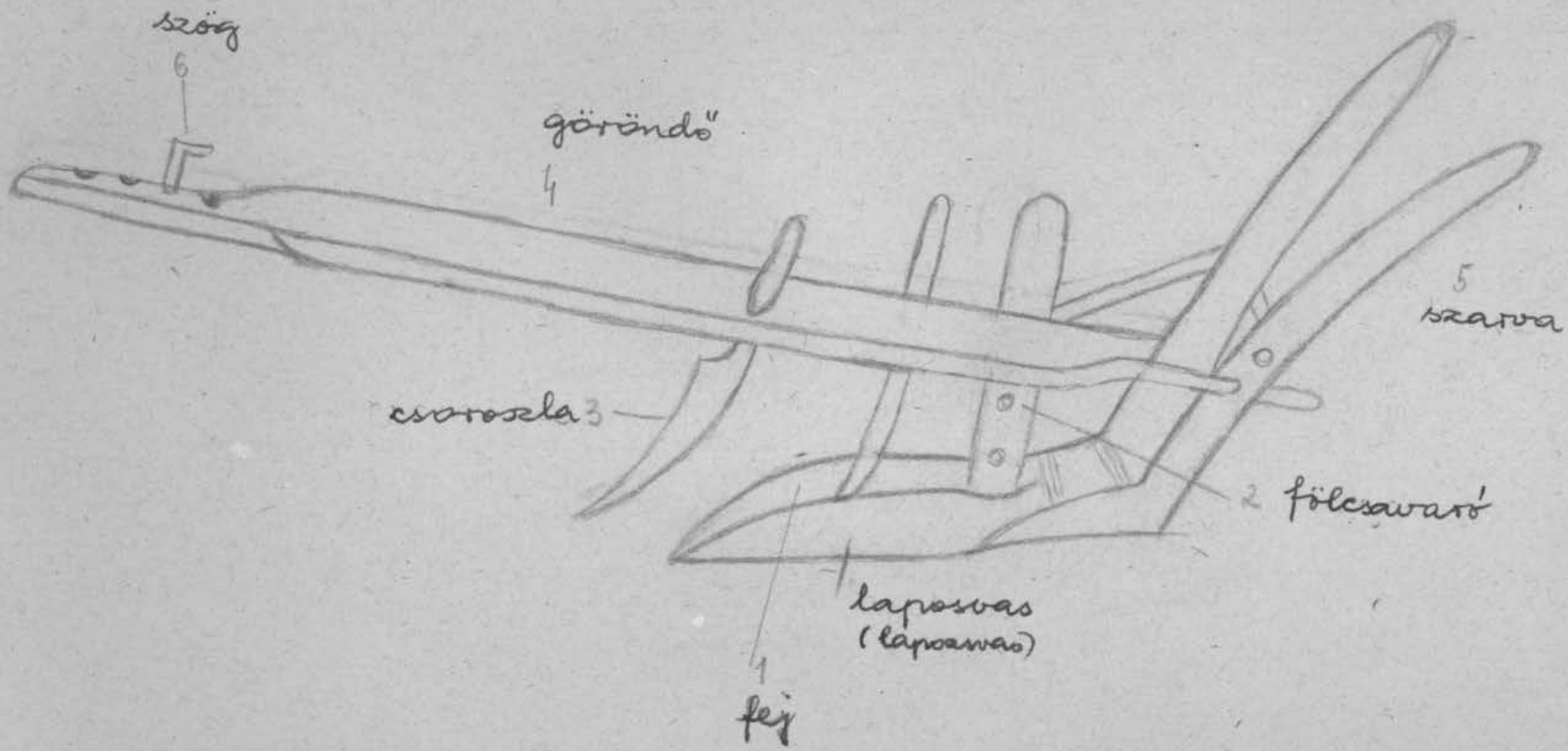
Szólás: Kájusi erő minden ceppje aranyat ér.
Jesem a gazember, ha nem vetik is.
Fejre mö, mint a háposzta.

821

Szolnok Megyei Múzeum
NA-317
Március 2. 1911

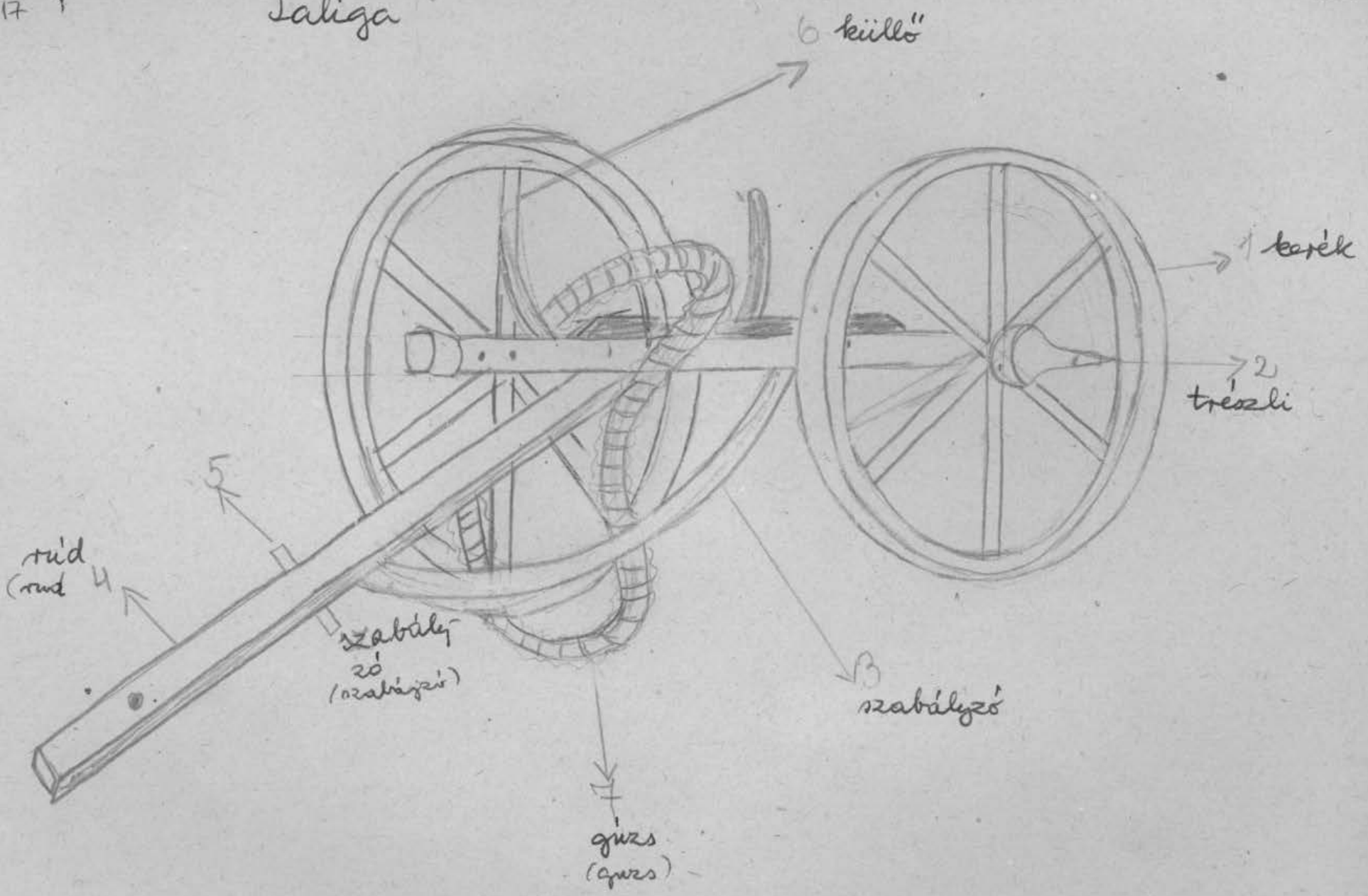
Faek

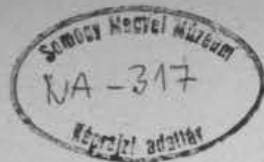
821

Somogy Megyei Múzeum
NA - 317
Képek

Taliga

821

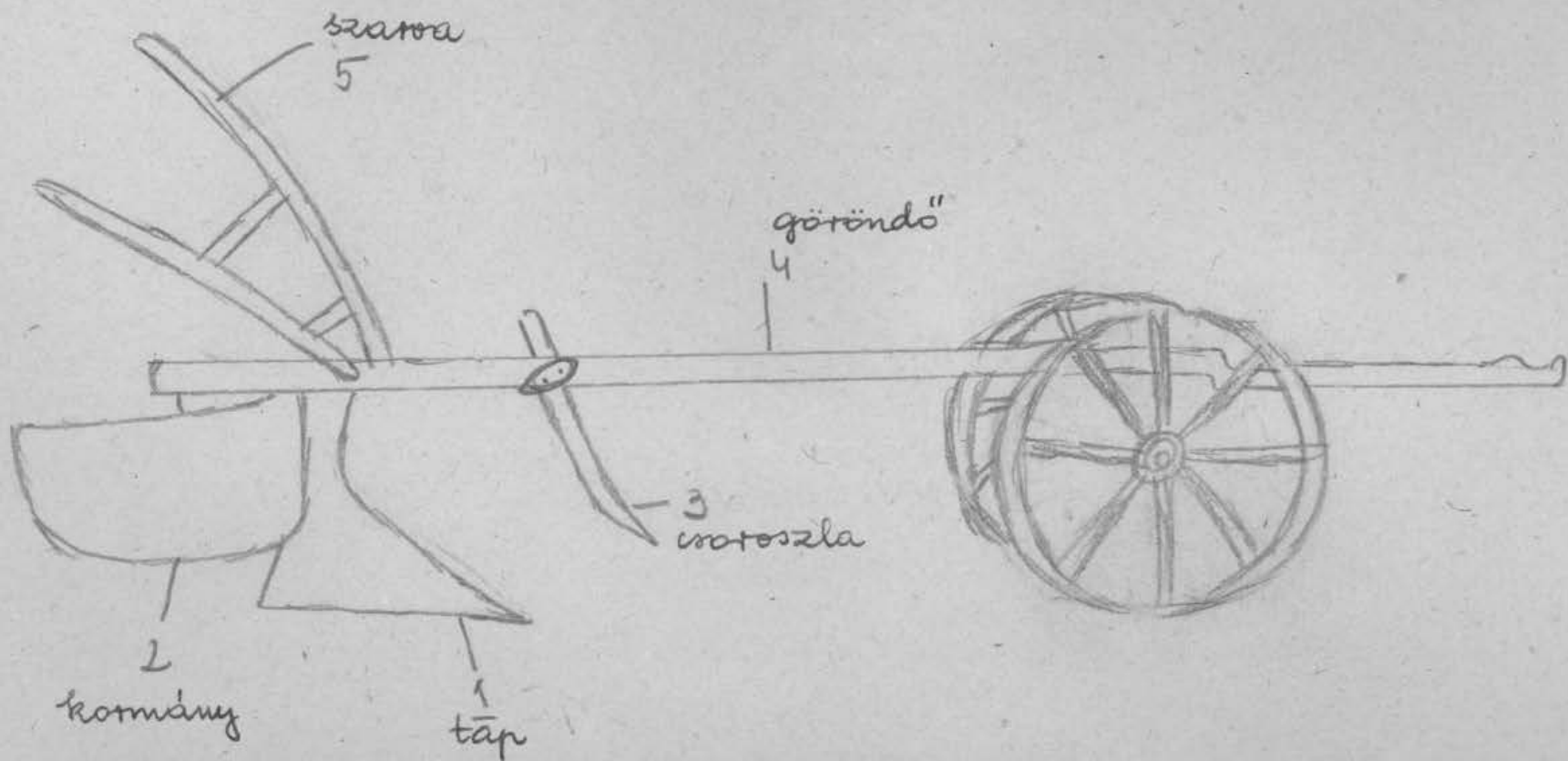

V/16/12.

Felfekeké
(felfekeké)

Vidacs

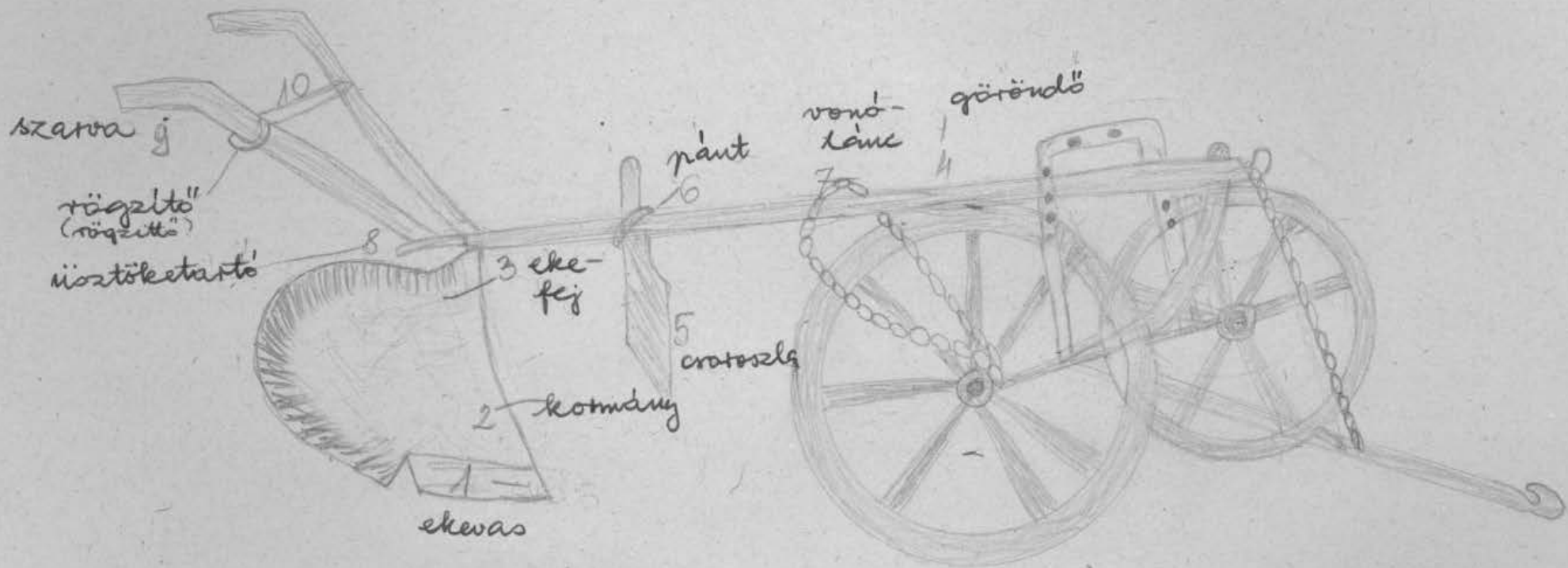

821

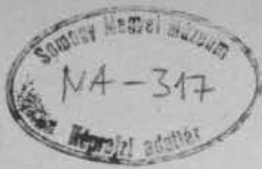

V/16/13. IV

Vaseke

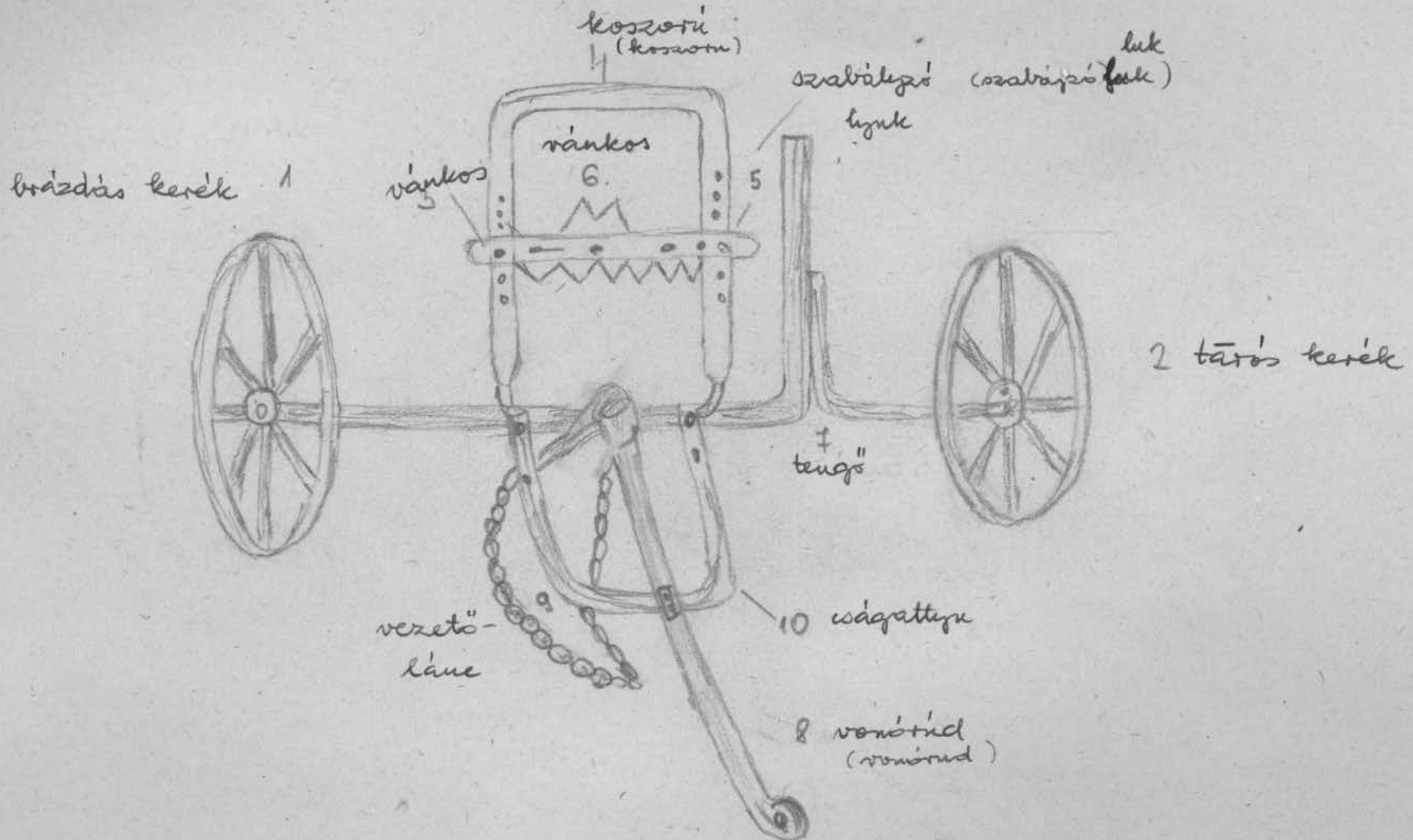
821

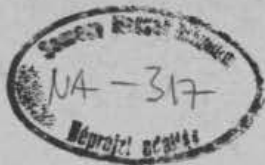
V/16/14.

V.

Vastaliga

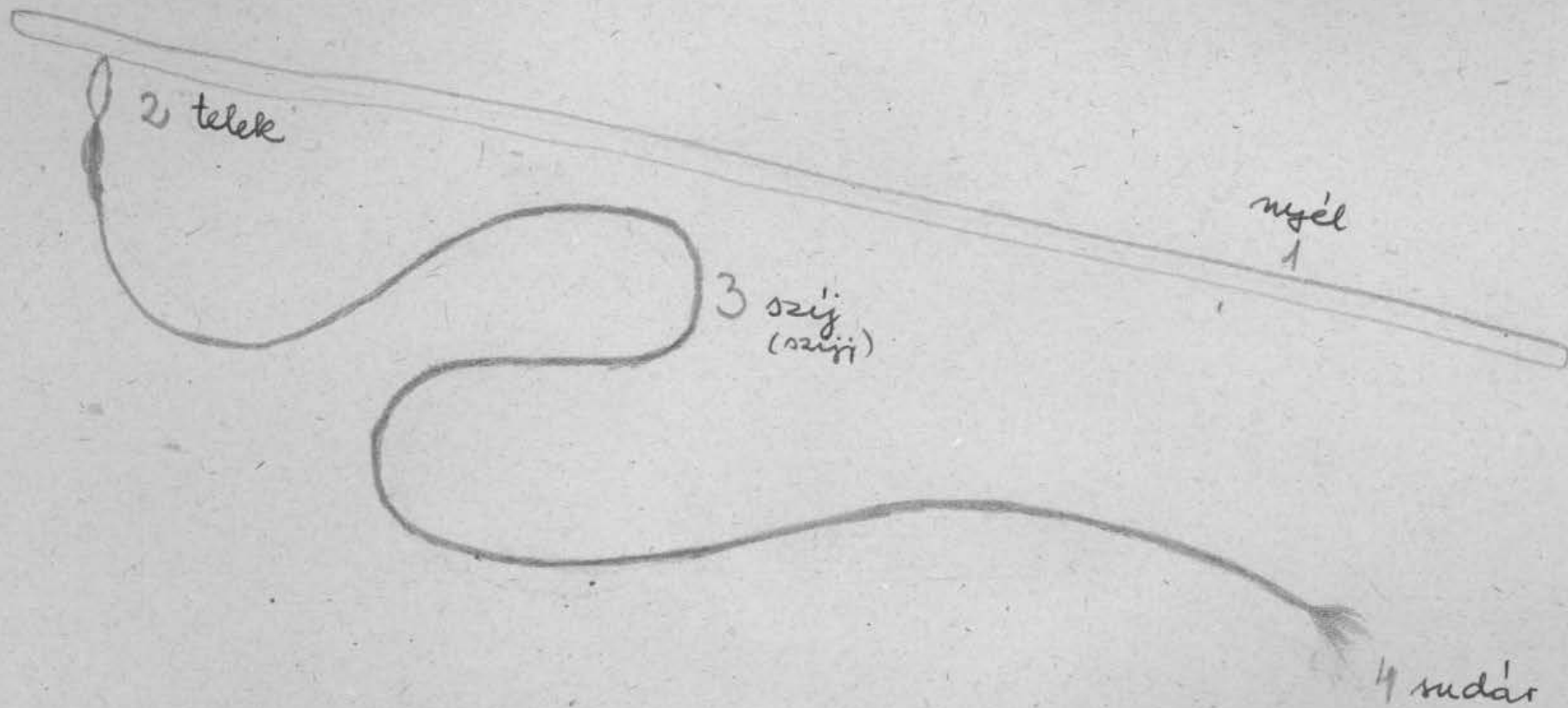
821

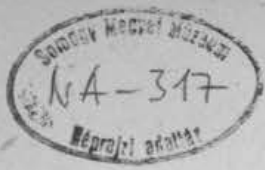
V/16/15.

VI.

Óstor

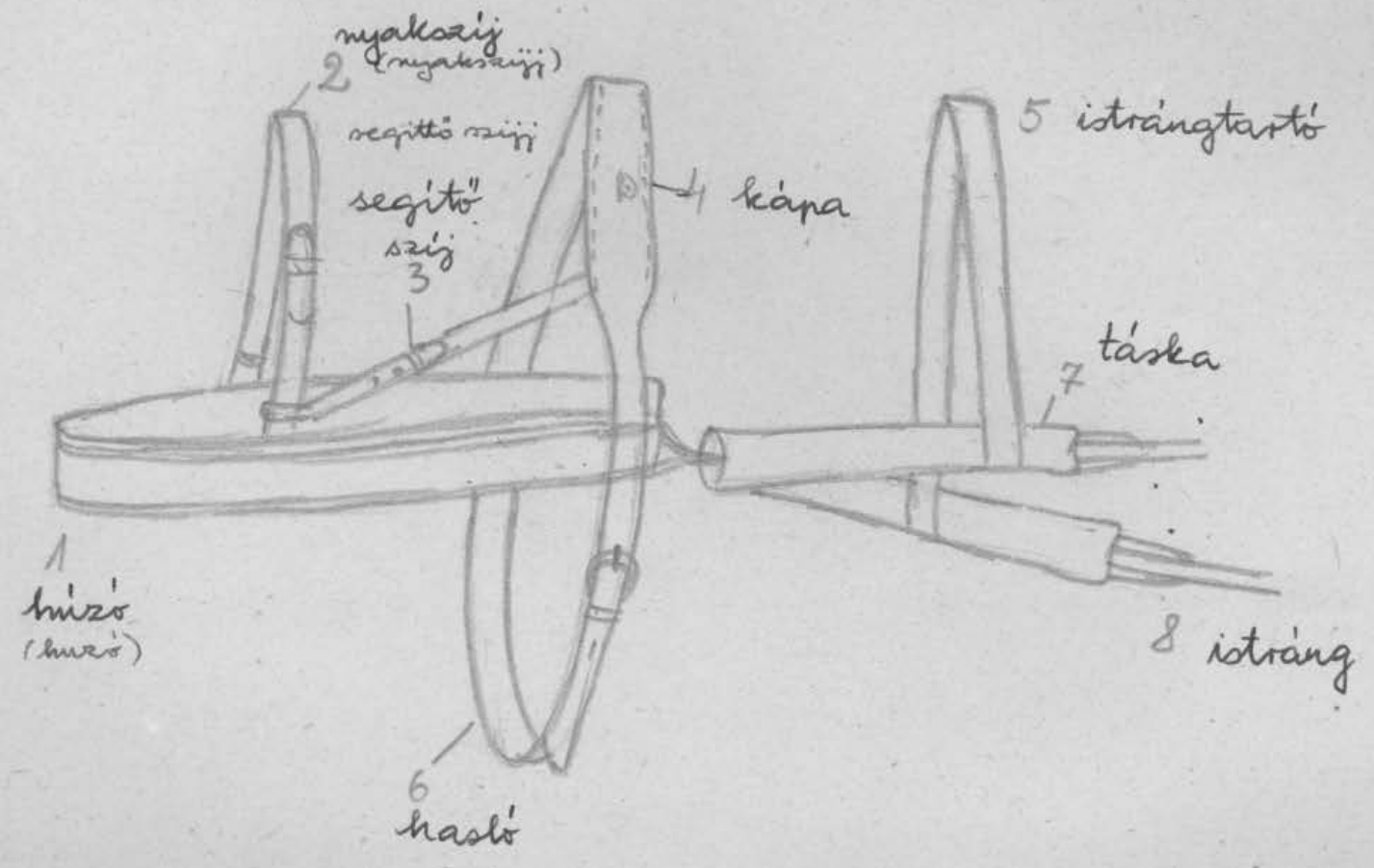
821

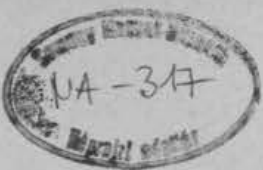
V/16/16

VII.

Hám

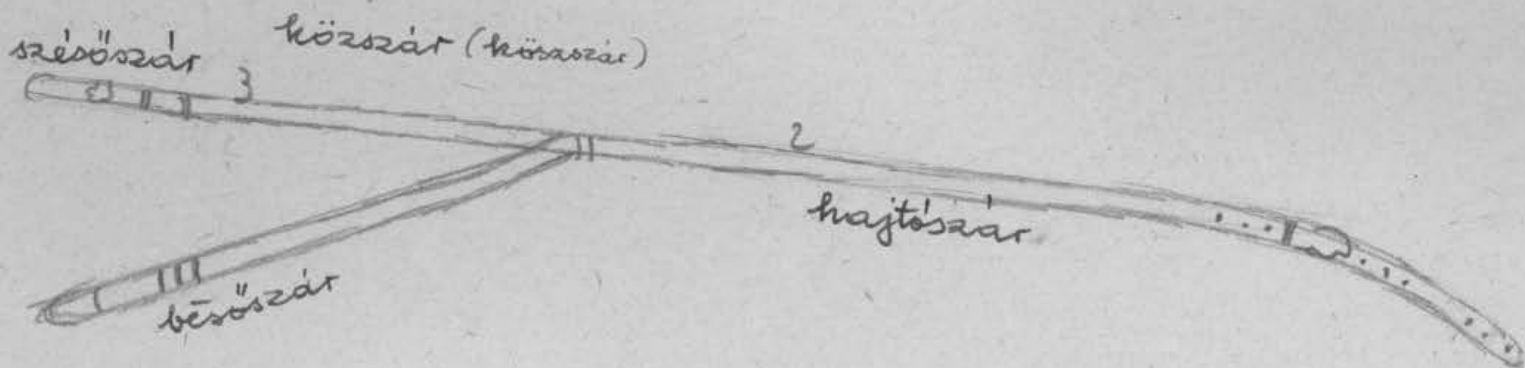

821

VIII.
V/16/17

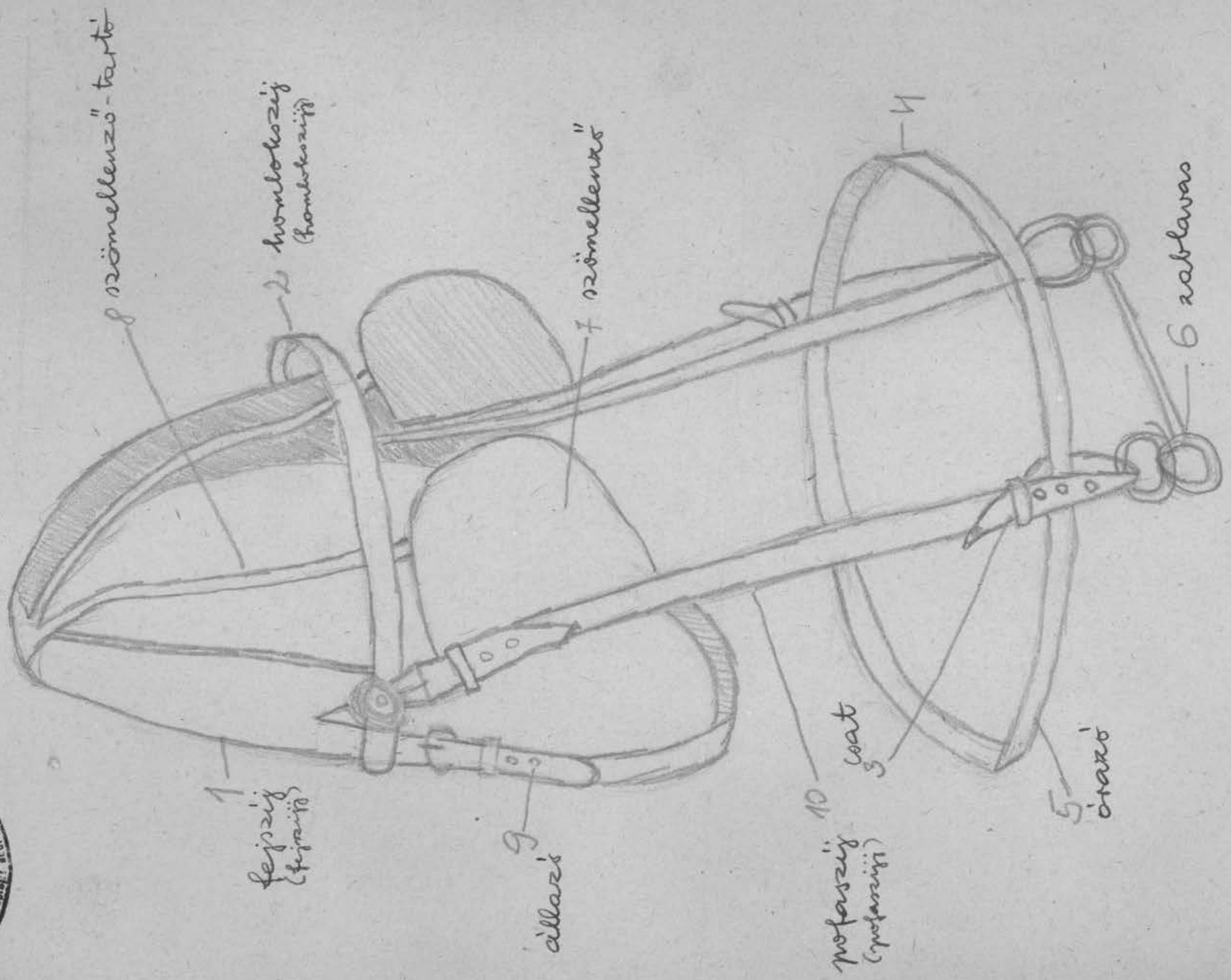
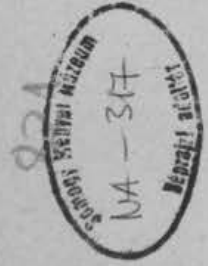
Egyöplü

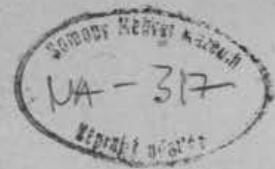
Az 1-2-vel jelölt az egész egyöplűszár.

IX.

hantár

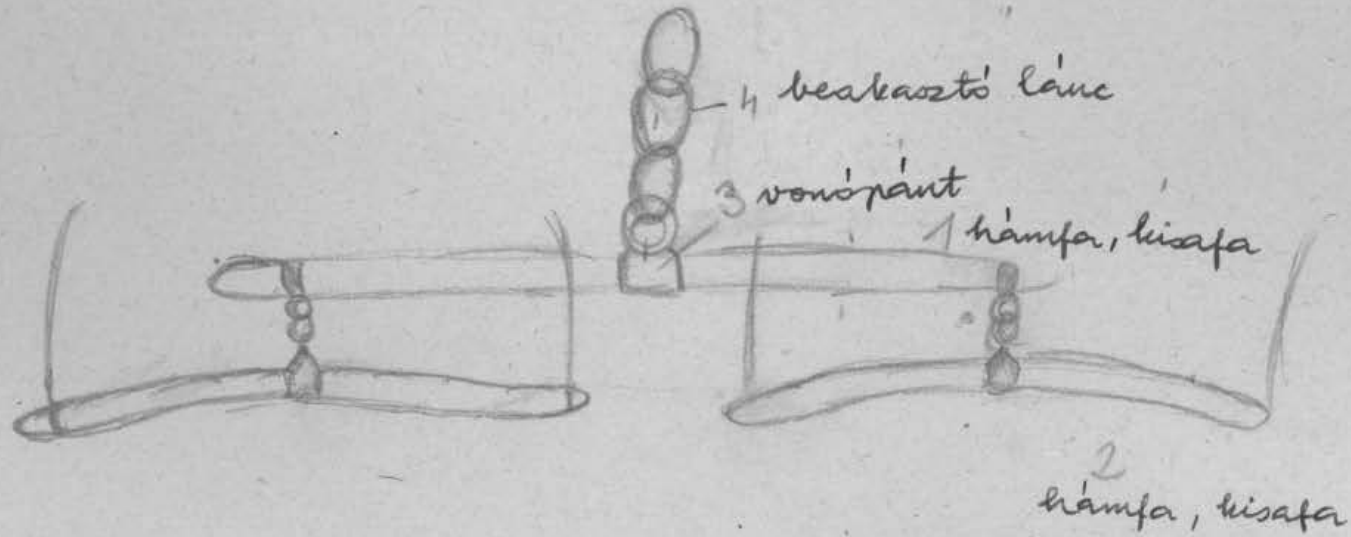

821

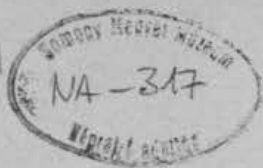

Hisaja, hämfa, kettõs hämfa

~~X.~~
v/16/19.

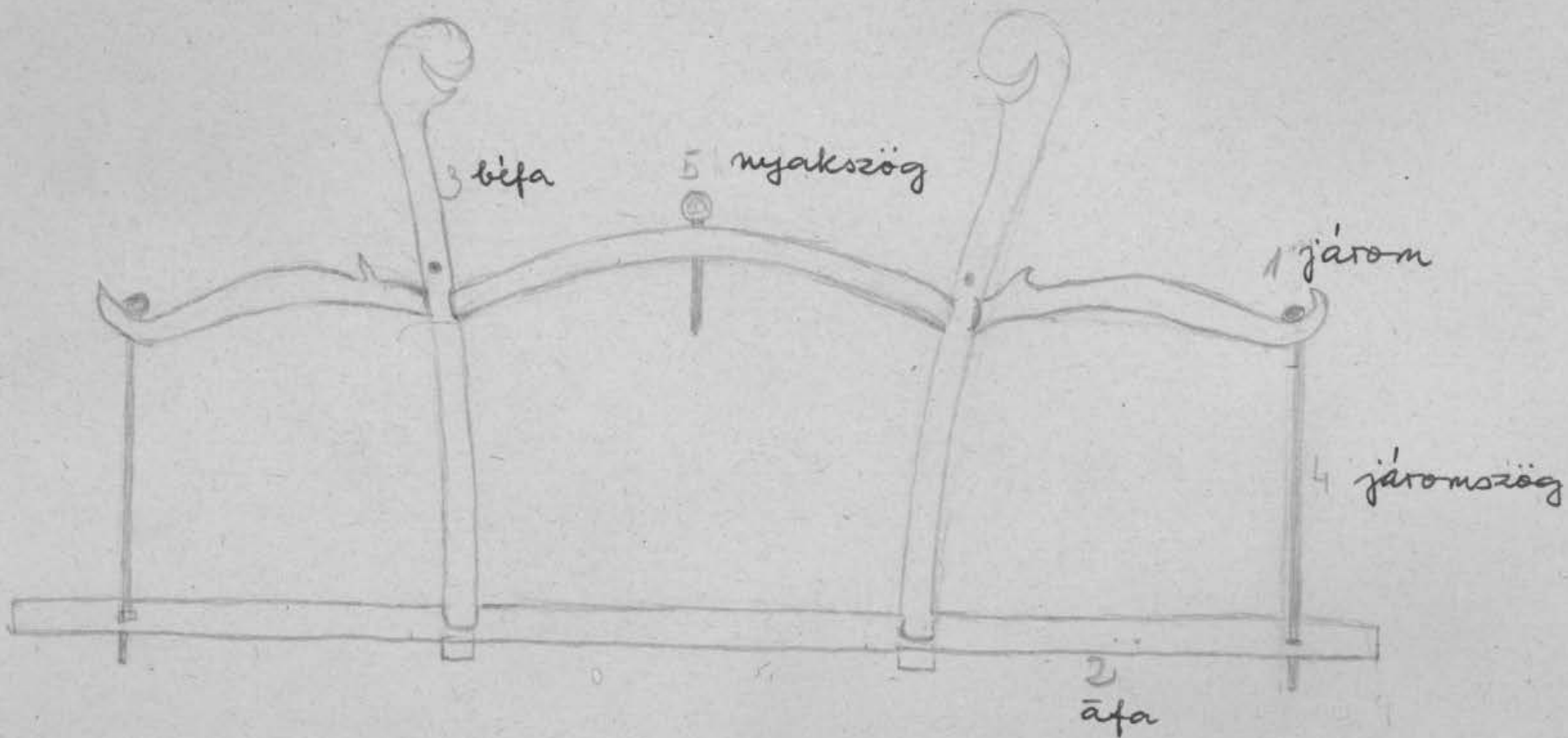

821

XI.
V/16/20

Járom

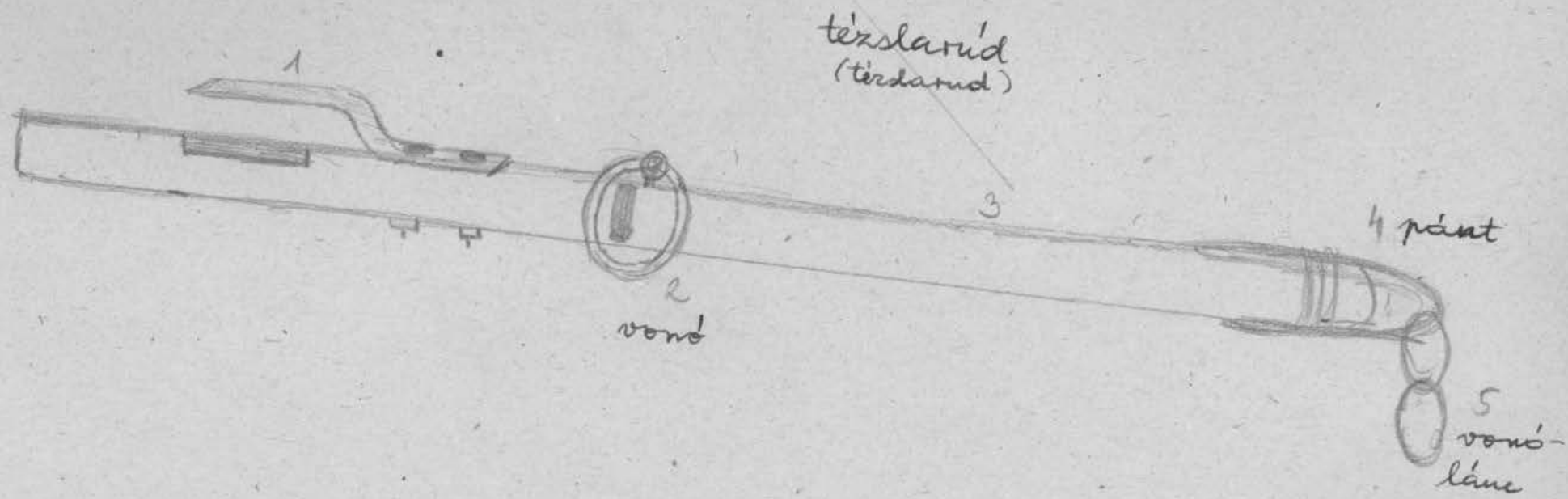
821

Сборный Кустовый Сигаретный
№А - 317
Кустовый

XII.

V/16/21

Тезсла

Hátbasszántás
(hádbasszántás)

XIII - XIV.

Szejjelbasszántás
(széjjelbasszántás)
V/16/22

477A
SOMODY KIRÁLYI MÚZEUM
NA - 317
Képrajz osztály

brázda

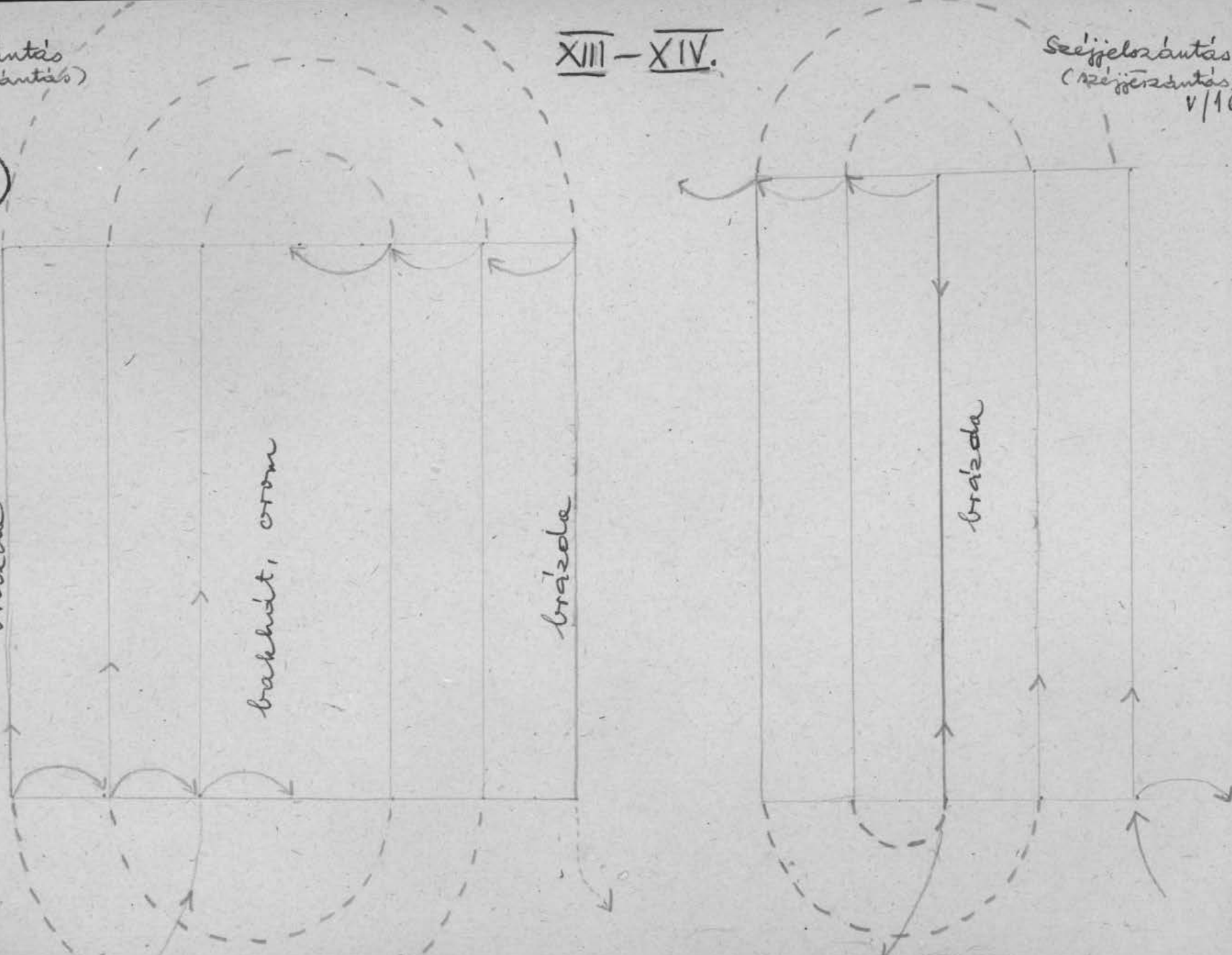
bakelit, orom

brázda

brázda

összességként

szőlőbasszántás

821

Székely Megyei Képtár
NA-317
Képrejtető

XV.
V/16/23.

Hengör

